



TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická



Výuka psaní leváků na 1. stupni ZŠ

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Lenka Rezlerová**
Vedoucí práce: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.



ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Rezlerová**
Osobní číslo: **P12000033**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Výuka psaní leváků na 1. stupni ZŠ**
Zadávající katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

1. Identifikovat metodické postupy učitele při výuce psaní leváků
2. Na základě pozorování žáků píšících levou rukou zjistit jejich specifika v hygienických návycích při osvojování psaní

Metody:

1. Strukturovaný rozhovor
2. Pozorování
3. Analýza práce žáků

Požadavky:

1. Studium odborné literatury
2. Příprava a realizace rozhovorů s učitelem
3. Pozorování žáků při výuce psaní
4. Vyhodnocení výsledků výzkumu

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

VODIČKA, Ivo. Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování. Praha: Portál, 2008, 102 s. ISBN 978-80-7367-479-3.

KŘIVÁNEK, Zdeněk a Radka WILDOVÁ. Didaktika prvopočátečního čtení a psaní. Praha: Univerzita Karlova, 1998, 141 s. ISBN 80-86039-55-2.

SKUTIL, Martin. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

Písanky pro výuku psaní 1.-3. ročník

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce:

5. listopadu 2015

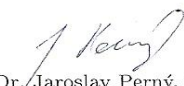
Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2017



doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.



doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. listopadu 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Janě Johnové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, podnětné připomínky a čas, který mi při tvorbě této diplomové práce věnovala.

Děkuji rovněž ředitelům a ředitelkám základních škol za možnost realizovat výzkum na jejich školách, a také děkuji učitelům 1. stupně, kteří mi poskytli informace pro praktickou část diplomové práce.

Zvláštní poděkování patří mé rodině a přátelům, kteří byli mojí oporou po celou dobu studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá výukou psaní leváků na 1. stupni základní školy. Teoretická část je zaměřená na lateralitu, především leváctví, a také písmo, jeho historii a metodiku psaní. Diplomová práce má dva hlavní cíle. Prvním cílem práce je identifikování metodických postupů učitelů 1. stupně základní školy při výuce prvopočátečního psaní u leváků. Druhým cílem je zmapování specifik v hygienických návycích u leváků během nácviku psaní. Praktická část obsahuje informace o přípravě i průběhu realizace výzkumného šetření, které probíhalo na 6 základních školách Libereckého kraje. Součástí diplomové práce je přílohový materiál obsahující kostru strukturovaného rozhovoru a další různorodé přílohy.

Klíčová slova: leváctví, písmo, prvopočáteční psaní

Abstract

The dissertation deals with writing tuition of left-handed pupils at the first stage of primary school. The theoretical part is focused on laterality especially left-handedness and also on history of hand writing and methodology. There are two main aims of this dissertation. The first aim is identification of teachers methodical procedures in the first stage of primary school during elementary writing tuition of left-handed pupils. The second aim is survey research of specificity in hygiene habits of left-handed pupils during writing practice. The practical part comprises information about preparation and realization process of survey research taking place at 6 primary schools in Liberec region. The component part of dissertation is also enclosing material with outline of structured interview and other various enclosures.

Key words: left-handedness, hand writing, elementary writing

OBSAH

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	10
ÚVOD.....	13
1 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	15
2 VÝUKA PSANÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	16
2.1 LATINSKÉ PÍSMO.....	16
2.1.1 <i>Jednotažné (přípojně) psací písmo.....</i>	<i>17</i>
2.1.2 <i>Písmo Comenia Script</i>	<i>17</i>
2.2 PSANÍ DLE RVP.....	18
2.3 METODY VÝUKY PSANÍ.....	19
2.3.1 <i>Metoda analyticko-syntetická</i>	<i>19</i>
2.3.2 <i>Metoda genetická.....</i>	<i>19</i>
2.4 METODIKA PSANÍ	21
2.4.1 <i>Období výuky psaní metodou analyticko-syntetickou</i>	<i>21</i>
2.4.2 <i>Metodika psaní pravou rukou.....</i>	<i>23</i>
2.5 HODNOCENÍ PSANÍ	24
2.5.1 <i>Problematika sklonu písma.....</i>	<i>25</i>
3 HYGIENICKÉ NÁVYKY	26
3.1 POLOHA TĚLA PŘI PSANÍ.....	26
3.2 ZPŮSOB ÚCHOPU PSACÍHO NÁČINÍ	26
3.2.1 <i>Správný úchop</i>	<i>27</i>
3.2.2 <i>Nesprávné úchopy</i>	<i>27</i>
3.3 NATOČENÍ PSACÍ PLOCHY A USPOŘÁDÁNÍ PRACOVNÍHO MÍSTA	30
3.4 OSVĚTLENÍ PSACÍ PLOCHY A TEPLOTA V MÍSTNOSTI	31
3.5 DOBA, KDY DÍTĚ PÍŠE	31
3.6 NAVOZENÍ RADOSTNÉ PRACOVNÍ NÁLADY A ATMOSFÉRY.....	31
4 LATERALITA	33
4.1 VYMEZENÍ POJMU LATERALITA	33
4.2 DRUHY, TYPY A STUPNĚ LATERALITY.....	33
4.3 ZKOUŠKA LATERALITY	34
5 LEVORUKOST	36
5.1 METODIKA PSANÍ LEVOU RUKOU	36
5.2 PRAKTICKÉ A SPOLEČENSKÉ PROBLÉMY LEVÁKŮ.....	37
5.3 ZPŮSOBY DRŽENÍ PSACÍHO NÁČINÍ U LEVÁKŮ	38
5.4 ZVLÁŠTNÍ TALENT A DOVEDNOSTI LEVÁKŮ.....	39
5.5 PORUCHY UČENÍ U LEVÁKŮ	40
5.6 LEVÁK UČITELEM	40
5.7 POMŮCKY PRO LEVÁKY	41
5.7.1 <i>Papíry, sešity a písanky</i>	<i>41</i>
5.7.2 <i>Psací potřeby</i>	<i>42</i>
5.7.3 <i>Další potřeby pro leváky</i>	<i>44</i>
6 CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45

6.1	CÍLE VÝZKUMU.....	45
6.2	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45
7	METODOLOGIE VÝZKUMU	46
7.1	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU.....	46
7.1.1	<i>Pedagogický výzkum</i>	46
7.2	VÝZKUMNÉ METODY	47
7.2.1	<i>Strukturovaný rozhovor</i>	47
7.2.2	<i>Pozorování</i>	47
7.2.3	<i>Analýza práce žáků</i>	48
7.3	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	48
7.3.1	<i>Průběh realizovaného pedagogického výzkumu</i>	48
7.3.2	<i>Fáze výzkumného šetření</i>	51
7.4	CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	51
7.4.1	<i>Učitelé 1. stupně ZŠ</i>	51
7.4.2	<i>Leváci</i>	51
8	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	53
8.1	VÝSLEDKY PRVNÍ ETAPY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	53
8.1.1	<i>Období přípravných cviků u leváků</i>	54
8.1.2	<i>Období poznávání a vlastního nácviku písmen u leváků</i>	55
8.1.3	<i>Zdokonalování vlastního psaní</i>	57
8.2	VÝSLEDKY DRUHÉ ETAPY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	59
8.2.1	<i>Způsoby držení psací potřeby u leváků</i>	60
8.2.2	<i>Sklon písma vzhledem k naklonění psací plochy u leváků</i>	61
	ZÁVĚR	66
	SEZNAM LITERATURY A JINÝCH ZDROJŮ	68
	SEZNAM PŘÍLOH	72

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků

Obrázek 1: Druhy latinky.....	16
Obrázek 2: Ukázka abecedy Comenia Script.....	18
Obrázek 3: Ukázka abecedy jednotažným písmem.....	18
Obrázek 4: Učebnice FRAUS pro výuku čtení a psaní metodou genetickou	20
Obrázek 5: Komparace metod.....	20
Obrázek 6: Stíratelná tabulka	23
Obrázek 7: Špetkový úchop	27
Obrázek 8: Křečovitý úchop psací potřeby	28
Obrázek 9: Hrníčkový úchop	28
Obrázek 10: Špetkový úchop s palcem	29
Obrázek 11: Protážená hrstička.....	29
Obrázek 12: Pěstičkový úchop.....	30
Obrázek 13: Záznamový arch k vyhodnocení dominance laterality	35
Obrázek 14: Horní a dolní držení levou paží podle M.M.Clarkové.....	38
Obrázek 15: Písanka s předpisem na obou koncích řádku	42
Obrázek 16: Pero STABILO EASY originál pro leváky	43
Obrázek 17: Průběh pozorování žáků během psaní	50
Obrázek 18: Ukázka přepisu věty leváka s normálním sklonem	62
Obrázek 19: Ukázka přepisu věty leváka se stojatým písmem	62
Obrázek 20: Ukázka přepisu věty leváka s ležatým písmem	62
Obrázek 21: Ukázka přepisu věty leváka s vějířovým písmem	63
Obrázek 22: Naklonění prací plochy levým horním rohem doprava	64
Obrázek 23: Naklonění psací plochy pravým horním rohem doleva.....	64
Obrázek 24: Psací plocha rovnoběžná s okrajem lavice	64

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pomůcky používané při nácviku psaní leváků	53
Tabulka 2: Pomůcky používané během 1. kroku nácviku psaní u leváků	55
Tabulka 3: Pomůcky učitele v období poznávání a nácviku písmen	56
Tabulka 4: Způsoby úchopu psací potřeby u jednotlivých držení.....	61
Tabulka 5: Sklon písma leváků vzhledem k naklonění psací plochy.....	65

Seznam grafů

Graf 1: Metodické odlišnosti ve výuce psaní leváků	54
Graf 2: Metodické odlišnosti v 2. kroku nácvičku psaní u leváků.....	55
Graf 3: Používání školních potřeb pro leváky.....	58
Graf 4: Způsoby osvojení metodiky výuky psaní	59
Graf 5: Způsoby držení psacího náčiní leváky	60

Seznam použitých zkratk

%	procento
a pod.	a podobně
atd.	a tak dále
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
RVP PV	Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání
tzv.	takzvaný
ZŠ	základní škola

Úvod

Žijeme na počátku 21. století, v době, kdy se společnost nepřetržitě obrací k novým trendům, většinou bez ohledu na to, zda přinesou pozitivna nebo negativa. Čím dál tím více je vyzdvižována individualita a jedinečnost každého z nás, ale přitom se zdá, že se lidé snaží být spíše „tuctovými“, jen aby se neodlišovali od ostatních, nestali se středem diskuze nebo dokonce terčem posměchu.

Stále větší individualizace je propagována i v rámci českého školství, které se neustále formuje a inspiruje inovacemi a trendy ze zahraničí. Na základě toho přichází nově ministerstvo školství s novelizací školského zákona platnou od 1. 9. 2016. Novelizace přináší hned několik změn v našem vzdělávání. Klíčovou změnou je především nově umožněné vzdělávání všech žáků se specifickými vzdělávacími potřebami společně s ostatními žáky v běžných školách. Integrace těchto žáků má za cíl neseparovat jedince na základě odlišností a nedostatků, ale naopak vyzdvihnout jejich klady a umožnit jim mít svoje spravedlivé místo ve společnosti.

S podstatou individuálního přístupu, který nám byl důkladně vštěpován do hlavy již během studia na Střední odborné škole pedagogické v Nové Pace, mě napadá často otázka: „Proč vnášet do výuky stále nové koncepce, když z vyučování by měly být nejprve odstraněny některé nynější rezervy?“ Od samého začátku plnění mé povinné školní docházky mě fascinují jedinci píšící odlišnou paží než já tedy paží levou. Už v té době u mě měli leváci velký obdiv za to, jak dokážou s přehledem pracovat s předměty pomocí levé ruky. Teprve postupem času jsem pochopila, že tak, jak je pro mě přirozené používat k manipulaci s předměty pravou paží, tak některým lidem je přirozené používat paží levou. S tímto uvědoměním mi následně došlo, že nácvik psaní musí být pro leváka ještě náročnější, než byl pro mě jako pro praváka, se vzorem učitele taktéž praváka. Nepamatuji si však jakékoliv zaměření učitele na leváky během výuky psaní ani přizpůsobení podmínek, které by jim byly oporou. Je ale dosti možné, že jsem tyto metodické prvky jako dítě nevnímala.

Má nepřetržitá záhada zvaná leváctví se stala ještě záhadnější poté, co jsem poznala ve svých 15 letech svoji nynější nejlepší kamarádku Lucii, která je nevyhraněnou levačkou. Je zarážejí vidět člověka váhat, kterou rukou odhodí míč, uchopí nůžky apod. a raději vyzkouší obě varianty a následně vybere tu přirozenější. Lucie má v plánu rovněž vyučovat na 1. stupni ZŠ. Jako velké pozitivum vidím naše možné sdílení postřehů k metodice prvopočátečního psaní, a to z pohledu praváka i leváka. Zároveň mi může pomoci lépe pochopit potřeby a zvláštnosti žáků leváků.

Na základě všech těchto okolností jsem měla při zadání tématu diplomové práce jasno, jakým směrem bych chtěla svoji práci směřovat, a to na psaní leváků 1. stupně ZŠ. Jelikož byl výzkum poměrně rozsáhlý, rozhodli jsme se ho rozdělit do dvou etap. Na jednotlivé etapy výzkumu se zaměřím v praktické části diplomové práce.

Teoretická část je v úvodu věnována charakteristice dítěte mladšího školního věku. Další kapitolou je písmo jako takové, jeho historie, využití v našem vzdělávání a vymezení v Rámcovém vzdělávacím programu. Popisujeme jednotlivé kroky metodického postupu k nácviku prvopočátečního psaní. Dále nalezneme popis jednotlivých hygienických návyků, způsoby držení psacího náčiní a hodnocení grafického projevu žáků. Následuje kapitola věnovaná tématu „Lateralita“, jeho třídění, charakteristikám. Poslední kapitolou, je kapitola „Leváctví“, která obsahuje celou řadu podkapitol, například metodiku psaní levou rukou,

praktické a společenské problémy leváků, zvláštní talent a nadání leváků a také charakteristiku školních pomůcek uzpůsobených levákům.

Praktická část diplomové práce je postavena na výzkumném šetření a k němu stanoveným cílům. První výzkumný cíl byl zaměřený na učitele 1. – 5. ročníku, kdy naším úkolem bylo **identifikovat metodické postupy učitele během nácviku psaní** a zjistit, jaké pomůcky v jednotlivých krocích nácviku psaní leváků používá. Druhý cíl výzkumu byl směřovaný na samotné leváky 1. stupně a měl za cíl **na základě pozorování zjistit specifika v hygienických návycích při osvojování psaní**, především na způsoby držení psacího náčiní a vztahu sklonu písma s nakloněním psací plochy.

Tato diplomová práce může sloužit učitelům 1. stupně ZŠ k rozšíření vědomostí v oblasti metodiky prvopočátečního psaní, ale i následného procesu psaní. Práce může rovněž sloužit pedagogické veřejnosti k získání povědomí o leváctví a také o tom, jakými zvláštnostmi se leváci během výuky vyznačují.

1 Charakteristika dítěte mladšího školního věku

V literatuře se můžeme setkat s celou řadou názvů a rozdělení období dítěte, ve kterém navštěvuje 1. stupeň základní školy. Langmeier a Krejčířová (1998, s. 17) vymezují mladší školní věk od 6 – 7 let, kdy jedinec začíná povinnou školní docházkou, do 11-12 let, kdy jsou u jedince viditelné prvotní známky pohlavního dospívání a s nimi spojené projevy psychiky. Období přechodu mezi předškolním vzděláváním a nástupem do povinné školní docházky je zásadním obdobím pro každé dítě. V životě dítěte dochází k výrazným změnám, které ho mohou negativně ovlivnit v oblasti zdraví, sociální oblasti, vývoje psychiky nebo budoucích školních výsledků, pokud není dítě „školně zralé“¹.

Růst těla se stává pravidelným, dítě roste ročně zhruba o 5 cm a hmotnost zvyšuje v průměru o 3 kg s tím, že chlapci se v tomto období ještě stále vyznačují větší mohutností oproti dívkám. Pro nácvik psaní hraje největší roli rozvoj jemné motoriky, grafomotoriky a vizuomotoriky, o kterých se rovněž můžeme dočíst ve stejné publikaci (s. 37). Úroveň grafomotoriky je přisuzována úrovni rozvoje zrakového a prostorového vnímání, paměti, lateralit, pozornosti a již zmíněné jemné a hrubé motoriky. Langmajer a Krejčířová (1998, s. 17) popisují u dětí v tomto věku viditelnou touhu po sportovně-pohybových hrách, ke kterým je navíc potřeba síla, vytrvalost a obratnost. Pohybový rozvoj je jeden z hlavních předpokladů pro úspěšný proces nácvičku prvopočátečního psaní.

V tomto období se jedinec snadno a rychle učí nejen dovednostem, ale i vědomostem, které si nejnanejdříve zapamatuje pomocí hry a prožitku. Hlavní roli však hraje úroveň poznávacích funkcí, které musí být ve vzájemné rovnováze. Učení podporuje i stále se rozvíjející smyslové vnímání, zraková a sluchová diferenciaci. Ve výuce je nově od dítěte vyžadováno dlouhodobější udržení pozornosti, která se vhodně zvolenou motivací a pestrými činnostmi postupně prodlužuje. (Langmeier, Krejčířová 1998, s. 38) Na rozdíl od předškolního věku se dítě zaměřuje spíše na jednotlivosti než jen na celek a dokáže postupně oddělovat podstatné od nepodstatného. S dalšími získanými zkušenostmi užívá dítě kromě konkrétního myšlení nově i myšlení abstraktní. Paměť je zpočátku mechanická. Pozvolna dochází k formování systému obecných pojmů zákonitě podmíněných rozvojem analýzy a syntézy, indukce a dedukce. (Machková 2002, s. 216) S rozvojem myšlení úzce souvisí rozvoj řeči, ke kterému dochází ve velkém rozsahu. Pasivní slovní zásoba v tomto období může dosahovat až 10 000 slov, aktivní zhruba 5000. Dítě si uvědomuje gramatickou a stylistickou stránku řeči. (Ptáček, Kuželová 2013, s. 37)

Nástup do 1. ročníku neznamená pro dítě pouze psychickou zátěž, ale rovněž sociální zátěž. Dítě se odlučuje od rodiny na více hodin, přijímá nové autority a integruje se do nově vzniklé skupiny. Jedinec je v tomto období velmi aktivní a rád spolupracuje a poznává svět.

¹ **Školní zralost**- schopnost (připravenost, pohotovost) dítěte dostát nárokům školního vzdělávacího procesu, a to nárokům kladeným na jeho organismus (především na jeho nervový systém), nárokům intelektovým, citovým i společenským. (Matějček 1994, s. 94)

2 Výuka psaní na základní škole

Písmo je pracovní proces, jímž graficky zaznamenáváme myšlenky nebo řeč buď vlastní (např. v dopise, ve slohovém úkolu, v odborném pojednání, v románu atd.) nebo cizí (např. ve škole při diktátu, při přednášce, při opisování literárních prací apod.). (Penc 1966, s. 3)

I přesto, že žijeme v digitální době, nelze z naší společnosti vytěsnit ruční psaní, které má opodstatněný význam především ve školství. Fyzická akce při zmáčknutí klávesy s určitým písmenem je vždy naprosto totožná, na rozdíl od ručně napsaného písmene. Každé písmeno vyžaduje zvládnutí určité dovednosti, aby dostalo správnou podobu (tvary, čáry, obloučky). Ke zvládnutí správné podoby všech písmen v ručně psané podobě je nutné zapojení několika smyslů, dostatečný stupeň rozvoje psychomotorické koordinace, určitá úroveň vnímání a pozornosti a mnoho dalších aspektů. Po komplexním a správném zapojení všech těchto aspektů získává jedinec dovednost ručního psaní, která působí na jeho osobnost, posiluje proces učení, rozvíjí paměť, představivost a kreativitu, aktivuje centra mozku a dále pozitivně ovlivňuje jeho budoucí rozvoj.

V minulosti existovala celá řada abeced, které se vyvíjely současně s jednotlivými kulturami. Mezi neznámější patří cyrilice, abeceda hebrejská, arabská a řecká, dévanágarí. Písmo, které využívala v historii většina národů, a je tomu tak i nyní (používané pro psaní novin, knih, časopisů a v našem školství), se nazývá latinka. (Mlčáková 2009, s. 12)

2.1 Latinské písmo

Název pochází od latinského jazyka, ve kterém se toto písmo vyvíjelo a jemuž nejdříve sloužilo. Latinka – podobně jako jiná písma – je výsledkem vývoje, který probíhal několik tisíciletí. Latinská abeceda je ustálená od 2. století př. n. l. Od té doby veškeré umělé zásahy do její struktury se neujaly. (Penc 1961, s. 11)

Římská kapitálka I. stol. př. Kr.	A B C D E F G H I K L
Římská unciála IV. stol.	Λ B C ð E F G H I J K L
Polounciála VI. stol.	a ó c ð d e f g h i j k l
Karolínská minuskula IX. stol.	a b c d e f g h i j k l

Obrázek 1: Druhy latinky, zdroj Fabiánková, Havel, Novotná 1999, s. 10

Nejprve existovala tzv. „Římská kapitálka“ psaná velkými tiskacími písmeny, která se používala několik staletí. Toto písmo se neustále vyvíjelo z důvodu potřeby zrychlení psaní. Začalo se opouštět od hranatých a ostrých tvarů, které nahradily tvary oblé a vznikla tak „Římská unciála“ (viz obrázek 1), později „Polouciála“ (viz obrázek 1). Vývoj dospěl až ke vzniku „Karolínské minuskule“, která se skládala převážně z písmen malé psací abecedy. Důvodem byla potřeba písařů psát rychleji a efektivněji, proto začali psát písmo vázané. Dnes tomuto napojení písmen říkáme ligatura. (Mlčáková 2009, s. 12-13) Písaři v tuto dobu opisovali ručně knihy v klášterech, kdy každá kniha znamenala mnoho hodin usilovné práce. Nejprve opisoval každý písař jeden text, později se přešlo k diktování textu více písařům zároveň. (Fasnerová 2012, s. 17) Od této doby existuje abeceda malá a velká, jak ji známe a používáme v dnešní době. (Penc 1961, s. 13)

V dnešní době je snaha psát ještě úsporněji, tudíž písmo pak musí být ještě jednodušší. S tím souvisí vznik nových podob písma, které se testují na různých školách a setkávají se s pozitivními i negativními ohlasy.

2.1.1 Jednotažné (přípojně) psací písmo

Jednotažná písmena jsou charakteristická tím, že jsou psána jedním tahem, a to bez jakéhokoliv přerušení. Důležité je, aby byla zachována hbitost, čitelnost a úhlednost písma. Každé písmeno by mělo být rovněž vazebné (přípojně), abychom ani mezi psaním slov nepřerušovali psací pohyb. Charakteristikám jednotažnosti odpovídají všechna malá psací písmena naší abecedy kromě písmene x, všechna velká písmena kromě K, T, X, F, a také písmena s diakritickými znaménky (á,č,d',t',é,...). Diakritická znaménka připisujeme po napsání celého slova, popřípadě jeho větší části. (Penc 1966, s. 40)

Dnešní pohled na jednotažné písmo z role učitele popisuje Mlčáková (2009, s. 26-27), kde se dozvídáme o obecném upřednostnění právě jednotažného písma a důležitosti dohlížet, aby znaménka nebyla psána před dopsáním slova. Křivánek, Wildová (1998, s. 11) doplňují výjimku týkající se dysgrafiků, kterým se naopak doporučuje psát diakritická znaménka bezprostředně po napsání písmene.

Učitel rovněž provádí s žáky nácvik rytmického psaní vedoucí k udržení stejné výšky, vzdálenosti a sklonu písmen. (Mlčáková 2009, s. 26) Jednotažné písmo bylo využíváno ve školách od roku 1849, kdy se však nejednalo o první způsob psaní na našem území.

2.1.2 Písmo Comenia Script

Jde se o jednoduché, praktické a moderní písmo, které má podpořit individualitu psaní každého žáka, včetně dysgrafiků a leváků. Autorkou nejen písma, ale rovněž doprovodných didaktických materiálů je Radana Lencová. (dostupné z www.lencova.eu) Písanky rovněž vydávají nakladatelství Nová škola a FrauZ.

Existují celkem tři varianty Comenia Script, které se liší v detailech jako například napojovací tah nebo patka.



Obrázek 2: Ukázka abecedy Comenia Script, zdroj www.Lencova.eu

ABECEDA

A	a	<i>A a</i>	Ň	ň	<i>Ň ň</i>	G	g	<i>G g</i>	T	t	<i>T t</i>
B	b	<i>B b</i>	O	o	<i>O o</i>	H	h	<i>H h</i>	Ť	ť	<i>Ť ť</i>
C	c	<i>C c</i>	P	p	<i>P p</i>	Ch	ch	<i>Ch ch</i>	U	u	<i>U u</i>
Č	č	<i>Č č</i>	Q	q	<i>Q q</i>	I	i	<i>I i</i>	V	v	<i>V v</i>
D	d	<i>D d</i>	R	r	<i>R r</i>	J	j	<i>J j</i>	W	w	<i>W w</i>
Ď	ď	<i>Ď ď</i>	Ř	ř	<i>Ř ř</i>	K	k	<i>K k</i>	X	x	<i>X x</i>
E	e	<i>E e</i>	S	s	<i>S s</i>	L	l	<i>L l</i>	Y	y	<i>Y y</i>
F	f	<i>F f</i>	Š	š	<i>Š š</i>	M	m	<i>M m</i>	Z	z	<i>Z z</i>
						N	n	<i>N n</i>	Ž	ž	<i>Ž ž</i>

Obrázek 3: Ukázka abecedy jednotázným písmem, zdroj: nakladatelství Alter

Pokud máme vedle sebe obě tyto podoby abecedy, můžeme na první pohled vidět výrazné grafické rozdíly. Jednotázné psací písmo se jeví jako náročnější, jelikož každé písmeno má 4 podoby a obsahuje prvky jako kličky a vlnovky. Naopak jednoduché tvary malé i velké abecedy písma Comenia Skript neobsahují krasopisné prvky, proto umožňují rychlejší psaní.

2.2 Psaní dle RVP

Psaní, což je jedna z hlavních nových dovedností, které se dítě naučí v rámci prvních let primárního vzdělávání, je popsáno i v Rámcovém vzdělávacím programu (dále jen RVP). Výuka prvopočátečního psaní společně s výukou prvopočátečního čtení spadají z hlediska RVP do oblasti Jazyk a jazyková komunikace. Vzdělávacím oborem je Český jazyk.

RVP základního vzdělávání (dále jen ZV) navazuje na RVP předškolního vzdělávání, z něhož vyplývá, jaké nutné dovednosti, předcházející nejen čtení a psaní, musí jedinec umět před nástupem do základního vzdělávání, konkrétně při zápisu do základní školy. Výuka psaní zapadá dle RVP ZV do Komunikační a slohové výchovy. Cíle (očekávané výstupy) jsou rozděleny do dvou období a charakterizují nejen požadavky na samotné písmo, ale také obsahovou a formální stránku textu a hygienické návyky spojené se psaním (viz kapitola 3).

RVP ZV (2005) stanovuje očekávané výstupy na konci 3. ročníku (1. období) jako orientační, nezávazné, na konci 5. ročníku (2. období) jako závazné (Mlčáková 2009, s. 52)

2.3 Metody výuky psaní

Pro výuku prvopočátečního psaní je v našich školách používána celá řada metod, které se dají zařadit do dvou skupin podle postupu činnosti (od celku k jednotlivostem či naopak). První jsou metody syntetické, které začínají u písmen, dále spojují písmena ve slabiky a slova. Patří sem například metoda slabikovací a hláskovací. Druhou skupinou jsou metody analytické (příkladem je klasická metoda analytická nebo metoda globální). Metoda výuky psaní by vždy měla být v souladu s metodou výuky čtení a jednotlivé dovednosti mají být rozvíjeny rovnoměrně.

Nejvyužívanějšími metodami v českých školách jsou metoda analyticko-syntetická a genetická.

2.3.1 Metoda analyticko-syntetická

Neaplikovanější metoda, která se rovněž nazývá hlásková nebo zvuková, je založena na principu rozkládání slov či vět na slova a hlásky. Princip vychází z metody psychologicko-fyziologické², u které se rovněž dbá na dodržování hygienických návyků (viz kapitola 3) při psaní a podstatu uvolnění a procvičení svalů ruky.

Fabiánková, Havel, Novotná (1999, s. 24) jmenují činnost jako modelování, vytrhávání z papíru a vystřihování, které vedou k rozvoji jemné motoriky a slouží jako příprava na psaní. Fasnerová (2012) navíc ještě přidává navlékání korálků a další hrové činnosti, které mají za cíl uvolnit a rozvíjet svaly na ruce, dlaních a prstech. Následuje nácvik jednotlivých tvarů a prvků písmen, a dále písmena, slabiky, slova a nakonec věty. (Fasnerová 2012, s. 23-24)

Metodu analyticko-syntetickou uplatňoval ve výuce a následně popsal v díle „Celostní psaní na stupni elementárním“ Hynek Kohoutek, který využíval říkanky během výuky psacích cviků. Dítě se pak odproští od pocitu, že se něco učí, jelikož přemýšlí nad říkankou. (Mlčáková 2009, s. 49)

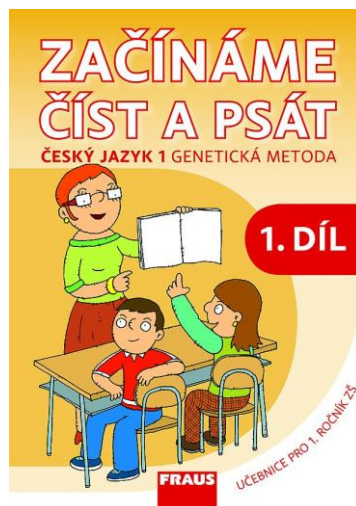
2.3.2 Metoda genetická

S metodou genetickou (zapisovací) přišel Josef Kožíšek a poprvé ji použil ve své první čítance (slabikáři) „Poupata“ v roce 1913. Podle této metody se ve školách pracovalo do konce 50. let. (Křivánek, Wildová 1998, s. 12-13). Můžeme se také často setkat s názvem „Kožíškova metoda“. Princip nácviku psaní touto metodou je seznámení a výuka velké psací abecedy během

² **Metoda psychologicko-fyziologická** - Metoda výuky psaní vytvořená roku 1902. Důraz se kladl na nácvik tvarů písmen a jejich přesné dodržování a velkou zdobnost písma. (Fabiánková, Havel, Novotná 1999, s. 24)

prvního pololetí, na které navazuje výuka psacího písma v pololetí druhém. Základem metody je nácvik čtení porozuměním od samého začátku.

Pro výuku metodou genetickou existují i speciální učebnice, písanky a pomůcky, které jsou dostupné například od vydavatelství Fraus.



Obrázek 4: Učebnice FRAUS pro výuku čtení a psaní metodou genetickou, zdroj: www.ucebnice.fraus.cz

O žádné z metod nelze říci, že je nejvhodnější metodou pro prvopočáteční psaní. Každá metoda má výhody a nevýhody z pohledu žáků, ale i pedagoga. Metodou genetickou se žáci naučí psát rychleji než metodou analyticko-syntetickou, a to z důvodu přeskočení „slabikování“. Prvotní náskok díky užívání pouze velkých psacích písmen ztrácí v pololetí druhém, kde se musí naučit zbylý obsah učiva.

Výhodou metody analyticko-syntetické je posloupnost a komplexnost práce se slovem a následné dělení na jednotlivé slabiky a písmena. Díky tomu žák dokáže snadněji rozdělit slovo na konci řádku, pracovat s předložkami, přeponami a koncovkami slov atd. Naopak nevýhodou je důkladné a dlouhodobé zaměření na izolaci slabik.

Metoda	analyticko-syntetická	genetická
Pozitiva	dlouhodobá tradice, více zkušeností	vychází z přirozených myšlenkových postupů dětí (co znají – hůlkové písmo)
	množství materiálů, učebnic, pomůcek	nezatěžují s výukou čtyři znaků
	výuka studentů na PdF	rychlost nástupu čtení slov
	systematické procvičování všech písmen, slov, slabik, slovních struktur	praktická využitelnost čtení – ině čtení s porozuměním
Negativa	slabika je přirozeným jevem (součástí říkanek pa-ci, ...)	přínos ve výuce žáků se specifickými poruchami učení
	je založena na technice čtení, mechanické, stereotypní	málo rozřířená metoda, málo didaktických materiálů
	dlouhá doba jazykové přípravy	náročná příprava pro učitele
	práce se slabikou – podstata drilu	náročnost na fonematische uvědomování
	při čtení slabik časté neporozumění slov	dvojí čtení u některých žáků
	dvojí čtení u některých žáků	dlouhý časový úsek pro osvojení si jednotlivých písmen
krátký časový úsek na rozvoj a procvičení grafomotoriky	čtení neznámých slov, dlouhých slov	

Obrázek 5: Komparace metod, zdroj: Fasnerová 2012, s. 45

Pracovnice Pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP), působící ve větším městě, zastává názor, že pokud nemá pedagog dostatečně zvládnutou metodiku výuky psaní pomocí genetické metody, může výuka touto metodou na dítěti zanechat fatální následky. Příkladem z praxe je dítě, které ve 3. třídě nedokázalo číst. (zdroj osobní konzultace s pracovníci PPP)

Vhodná volba metody má přímý vliv na úspěšnost zvládnutí nejen prvopočátečního psaní, ale i psaní následného. Volba metody by měla zohledňovat individuální vzdělávací potřeby žáků, proto je velmi důležité, aby školy (hlavně jednotliví pedagogové) zohledňovali všechny výhody a nevýhody a zvolili metodu nejvhodnější. Na zvládnutí prvopočátečního psaní u dítěte má vliv mnoho faktorů, proto každému dítěti vyhovuje jiná metoda výuky.

2.4 Metodika psaní

Cílem učitele v 1. ročníku ve výuce psaní je žákovo osvojení si základů psaní a vytvoření a upevnění správných psacích návyků. V úvodu je nutné vyrovnat připravenost jednotlivých žáků na psaní, ovlivněnou předškolním vzděláváním, ale i rodinnou přípravou. (Fabiánková, Havel, Novotná 1999, s. 49) Metodika se mění v závislosti na zvolené metodě výuky psaní a čtení.

2.4.1 Období výuky psaní metodou analyticko-syntetickou

Jak bylo dříve uvedeno, nejvyužívanější metodou pro nácvik psaní je v našich školách metoda analyticko-syntetická. Fabiánková, Havel, Novotná (1999, s. 50) označují tuto metodu za nejvhodnější a nej přijatelnější pro výuku jazyků, kde foném³ odpovídá grafému⁴ a dělí výuku psaní v první ročníku na tři klíčové části – **období přípravných cviků**, **období poznávání avlastního nácviku psaní** a **období zdokonalování rukopisu**.

Během výuky prvopočátečního psaní učitel a žáci používají hned několik metod práce. Z běžných vyučovacích metod to je **metoda slovní**, která hraje podstatnou roli ve všech krocích nácviku psaní a slouží ke komentování všech úkonů. **Metodu názorně demonstrační** používá učitel především v prvním a druhém kroku nácviku, kdy sám předvádí vzor a následně žáky kontroluje díky **metodě dovednostně praktické**, kdy žáci něco napodobují nebo s něčím manipulují. Metodu názorně demonstrační a dovednostně praktickou používají učitelé během druhého kroku nácviku psaní – poznávání a nácvik prvků. Neopomenutelné jsou také **metody aktivizující**, které motivují žáka k činnosti, ale zároveň respektují jeho individualitu.

³ **Foném** - Nejmenší zvuková jednotka, která je schopná odlišit různé lexikální jednotky i gramaticky různé tvary slov (Bechmanová, Karlík, Nekula, Pleskalová 2002, s. 64)

⁴ **Grafém** - Pojem pocházející z řečtiny, označuje grafický nebo písemný znak. Jedná se o nejmenší nedělitelnou jednotku psaného jazyka. (Bechmanová, Karlík, Nekula, Pleskalová 2002, s. 64)

2.4.1.1 Období přípravných kresebných cviků

Již v mateřské škole učitel zařazuje do výuky činnosti zaměřené na procvičení jemné motoriky a uvolnění celé paže (ramenního a loketního kloubu, kloubu prstů a jednotlivé svaly). Učitel připravuje žáky pomocí motivace na aktivní přijímání nového učiva. Motivace má zpravidla formu vyprávění, pohádky, básničky, apod. Následují **přípravné kresebné cviky** (též zvané průpravné), které je rovněž ideální motivovat slovně (např. „Kočička si honí ocásek, komár létá nad hladinou“ atd.). Cviky je vhodné provádět ve stoje s volnou, nepodepřenou rukou na plochu velkého formátu (křídový papír, tabule,...) měkkým materiálem, zanechávajícím výraznou stopu (křída, rudka, tlustá tuha). Cviky uvolňovací se využívají i v pokročilých krocích nácviku, vždy před psaním, a to společně s cviky, vedoucí k pružnosti a protažení svalů ruky. (Doležálková 1998, s. 30-31). Zpestřit výuku lze například i psaním na záda, kreslením klacíkem na zem posetou listím, psaní do mouky či jiného sypkého materiálu.

2.4.1.2 Poznávání a nácvik prvků písmen

Po úspěšném uvolnění paže a zdokonalení grafomotoriky následuje **poznávání a nácvik prvků písma**. Žák se musí dokonale seznámit s tvarem nového prvku, písmene či spoje. Učitel vychází ze sluchové analýzy slova, kdy žáci vyhledávají konkrétní hlásku. Následně se žák seznamuje s motivovaným obrázkem v písance obsahujícím novou hlásku a hmatově se seznamuje s tvarem písmene například pomocí písmenka na suchý zip, molitanových písmenek apod. Učitel přepisuje nové písmeno ve větší velikosti na tabuli s doprovodem rytmického komentáře a upozornění na náročné úseky. Psací pohyb několikrát zopakuje a žáci tvar napodobují např. „psaním do vzduchu“ (i se zavřenýma očima). Pro hlubší zapamatování tvaru písmene se provádí psaní do písku nebo jiného sypkého materiálu, modelování písmene z provázku či plastelíny, psaní na záda, apod.

Žák by si měl uvědomit, že písmeno je součástí konkrétního slova, a to nejen během vyvozování písmene, ale i při jeho dalším procvičování.

Vlastní nácvik psaní začíná tvarovými prvky v liniatuře, kdy je nezbytné začínat u prvků nejjednodušších (větších) a postupovat k prvkům složitějším (menším). Od žáka je vyžadováno co nejlépe napodobit velikost i tvar, dodržovat sklon (oválů, oblouků, čar, zátrhů) a psát plynule. Žák procvičuje písmeno na předepsaný list, tabuli či stíratelné tabulky. Postupuje od měkkého materiálu k tužce, poté peru. Následnému psaní do písanky vždy předchází „rozcvička“ doprovázená zpravidla básničkou nebo písničkou, která připraví nejen žákovi paži na psaní, ale rovněž celé tělo. Pedagog zde musí kontrolovat správné hygienické návyky (viz kapitola 3) všech žáků. (Křivánek, Wildová 1998, s. 66-67)



Obrázek 6: Stíratelná tabulka, zdroj www.aktivacek.cz

Učitel barevně označuje žákovy nezdařilé pokusy a naopak oznámí, co je zdařilé. Žák je na učitelově hodnocení plně závislý a očekává pomoc při nápravě nezdařilých pokusů a psychickou podporu. Následně rozlišuje barevným kroužkováním zdařilé a nezdařilé pokusy i sám žák.

2.4.1.3 Zdokonalování vlastního rukopisu

Poslední etapou volně navazující je **zdokonalování rukopisu**. Úvodním mezníkem je seznámení s posledními písmeny abecedy a upevnění předchozích znalostí a dovedností. Provádí se různorodá cvičení delšího časového charakteru, žáci zdokonalují svůj rukopis a celkovou úpravu. Učitel i nadále kontroluje správné sezení, držení psací potřeby, atd. Necháváme žáky hodnotit svůj vlastní grafický projev, ale i projev ostatních. Neopomíjíme ani obsahovou složku psaného textu, kdy si žákovou porozumění ověříme například otázkami či splněním jednoduchého úkonu. Na konci 1. třídy snižujeme výšku písmen na 5 mm, žák by měl dokázat napsat zhruba 10 písmen za minutu. (Fabiánková, Havel, Novotná 1999, s 50-51) V tomto období žáci nepíší pouze do sešitů a písmenek, ale používají například stíratelné tabulky.

2.4.2 Metodika psaní pravou rukou

Základ metodiky vychází z Freemana, který doporučuje nepohyblivý loket mírně oddálit od těla, spodní okraj psací plochy naklonit o zhruba 30 °, písíčí ruka je kolmá k řádku, předloktí pravé ruky je vůči kraji stolu pod úhlem 120, ° úvodní pronace⁵ 45°, která se postupně zmenšuje, aby psací potřeba v každé části řádku směřovala k rameni či mírně nad rameno. Freeman řešil problematiku sklonu písma, který převážně závisí na poloze lokte a rovněž naklonění psací plochy. Nezbytnou roli zde hraje přiměřená velikost nábytku vůči žákovi, který umožní žákovi svírat správný úhel v předloktí při psaní po celé psací ploše. (Mlčáková 2009, s. 58-59) Metodiku psaní levou rukou nalezneme v kapitole 5.1.1.

⁵ **Pronace** – úhel, pod kterým je ruka přikloněna k desce stolu dlaní (Mlčáková 2009, s, 58-59)

2.5 Hodnocení psaní

Během výuky psaní je cílem automatizace psacího pohybu, se kterým je úzce spjat požadavek na psaní čitelně, úhledně a přiměřeně rychle, za účasti žákovy vlastní kontroly pohybem a zrakem. (Fabiánková, Havel, Novotná 1999, s 65)

Penc (1966, s. 33) udává právě čitelnost, úhlednost a hbitost psaní jako hlavní požadavky na písmo. Všechny tři požadavky považuje za rovnocenné, a doporučuje proto nezdůrazňovat žádný z nich. Vlastnostem čitelnosti a úhlednosti připisuje roli v kvalitě písma (jakost), zatímco hbitosti kvantitu napsaných písmen v daném časovém úseku.

Křivánek, Wildová a kol. (1998, s. 73-74) podrobně popisují jednotlivé kvalitativní a kvantitativní znaky písma. Pro hodnocení kvality písma uvádí celou řadu znaků. Kromě tvaru a velikosti písmen jmenují úměrnost velikosti, stejnoměrnost velikosti písma, vazebnost a sklon písma, hustotu a rytmizaci a úpravu písemnosti. V oblasti kvantity písma popisují rychlost psaní, kde za průměrnou rychlost psaní v závěru 1. ročníku považují 10 písmen/minuta a v každém dalším ročníku o deset písmen za minutu více.

Během psaní se žák dopouští celé řady chyb. Tyto chyby lze dle charakteru rozdělit na grafické a pravopisné. Chyby grafické mohou ovlivnit všechny dříve uvedené kvalitativní znaky. Chyba se nejčastěji promítne deformací tvaru písma. Při nápravě se používá postupů a metod zajišťujících lepší zafixování tvaru písmene a tahu ho vytvářející. (Křivánek, Wildová a kol. 1998, s. 74-76)

Východiskem pro hodnocení by měl být vždy cíl výuky psaní. Musíme ale zároveň respektovat individualitu jednotlivých žáků a napomáhat naplňování jejich individuálních potřeb. (Křivánek, Wildová a kol. 1998, s. 72) Správné didakticky provedené hodnocení napomáhá každému žákovi zaměřit se na vlastní posun a naopak se nesrovnávat s ostatními žáky, a je tak motivován k další práci.

Žákovo písmo je hodnoceno především učitelem, který vychází ze vzorů písma a barevně značí odlišnosti. Hodnocení se rovněž účastní i samotný autor písma (žák), který taktéž porovnává vzory písmen se svým vlastním písmem a hodnotí svůj progres. Díky tomu tak existuje mezi učitelem a žákem zpětná vazba a dochází k prohlubování pozitivních vztahů. (Fabiánková, Havel, Novotná 1999, s. 68)

S hodnocením grafického projevu žáka je úzce spjata opravování chyb. Mlčáková (2009, s. 65-66) preferuje zaměření na správné tvary, nežli poukazovat na odlišnosti vůči vzorovým tvarům. Jako ideální barvu pro označení, a to především u žáků s dysgrafií a dysortografií (viz kapitola 5.5 Poruchy učení u leváků), jmenuje černou a červenou psací potřebu.

Pokud učitel nepozoruje u žáka dlouhodobě zlepšení či správně provedenou nápravu určitého jevu, za předpokladu, že použil správného metodického postupu, využije služeb specialistů, popř. doporučí zákonnému zástupci žáka vyšetření v Pedagogicko-psychologické poradně (PPP). Zanedbání této situace může vést ke vzniku nebo prohloubení poruch učení.

2.5.1 Problematika sklonu písma

Psací písmo žáků většinou splňuje **požadovaný sklon – zhruba 75 ° vpravo**. Občas žákovo písmo svírá větší úhel než je úhel požadovaný, někteří žáci naopak píší pod menším úhlem. Pokud má písmo sklon 90 °, mluvíme o tzv. **písmu stojatém**. Můžeme se také shledat s písmem, kde každá z hlásek svítá jiný úhel. Mluvíme pak o „**vějířovém**“ a „**rozvráceném**“ **písmu**. Vějířové písmo je charakteristické tím, že písmeno po písmenu od začátku slova (kdy první písmeno zpravidla splňuje sklon 75 °) má menší a menší sklon. Rozvrácené písmo je typické tím, že jednotlivá písmena jsou pod různým úhlem tak, že se nepravidelně střídá levoklonnost a pravoklonnost písma.

3 Hygienické návyky

Aby se žák úspěšně a rovnoměrně rozvíjel nejen v oblasti čtení a psaní, je nezbytné, aby od prvopočátku dodržoval správné hygienické návyky, které jsou rovněž prevencí různých ortopedických vad. Učitel ve výuce soustavně a dlouhodobě upozorňuje na hygienické zásady a sám je bezpochyby dodržuje, což vede k požadované úrovni grafického projevu žáků (čitelnost, úhlednost a hbitost písma). Učitel používá různé formy motivace k fixování návyků při psaní, například slovní v podobě básničky (příloha A).

3.1 Poloha těla při psaní

Počáteční nácvik psaní by neměl probíhat pouze vsedě. Především úvodní uvolňovací cviky (viz kapitola 2.4.1) by měly probíhat mimo lavici. Vestoje provádíme uvolňovací cvičení i následný nácvik písmen, a to na desce stolu nebo svislé ploše (tabule, papír připevněný na dveřích, atd.). Žák má k dispozici dostatek prostoru, může volně pohybovat paží a kreslit velké tvary. Svislá plocha vede ke správnému úchopu psacího náčiní. Jak bylo dříve zmíněno, k úvodním cvičením musí mít jedinec dostatek prostoru a pracovat na velký formát. Proto je ideální nácvik vkleče, dřepu, tureckém sedě, kde však musíme dohlížet, aby nedocházelo ke stlačování hrudníku a tedy špatnému dýchání nebo nadměrnému zatěžování předloktí. (Doležalová 1998, s. 13-15)

Následné psaní do sešitů, písanek by mělo probíhat vsedě v lavici, kdy je potřeba opět kontrolovat celou řadu aspektů. Žák sedí vzpřímeně na celém sedadle. Nohy jsou souběžně u sebe, pokrčení v kolenou svírá zhruba pravý úhel, chodidla jsou celou plochou na podlaze. Trup je nepatrně dopředu (nedochází ke kontaktu s psací plochou). Ramena jsou ve stejné úrovni, paže ohnuté zhruba do pravého úhlu, lokty mírně od trupu. Předloktí jsou volně na psací desce tak, aby váha trupu byla na sedadle, nikoliv na předloktí. Hlava je v prodloužení páteře, mírně nakloněná vpřed, aby mezi očima a patkou psací potřeby bylo cca 30 cm. (Penc 1966, s. 55)

Na kontrole, popř. opravě nesprávného dodržování výše uvedených doporučení, se podílí nejen učitel, ale i samotný žák. Opravu provádíme taktně, správné návyky stále opakujeme, ideálně zábavnou formou (například báseň/písnička), kdy dochází zároveň i k motivaci ke psaní.

3.2 Způsob úchopu psacího náčiní

Úchop nám říká, jaké postavení mají prsty paže na psacím náčiní. Správnému úchopu učíme žáka od prvních okamžiků manipulace s psacími potřebami. Dítě s nimi přichází do kontaktu již od raného věku ve své rodině a později v mateřské škole, tudíž by mělo umět po zahájení povinné školní docházky správně potřebu uchopit. Občas se však stává, že dítě do 1. třídy přichází se špatnými návyky (nesprávným uchopením náčiní). Zpravidla je mnohem náročnější pro učitele takového žáka přeucit ke správným návykům, než je žáka nově naučit.

V praxi se můžeme setkat s celou řadou způsobů úchopu psacího náčiní, za jediný správný je považován tzv. špetkový úchop (viz obrázek 6). Špatných způsobů úchopu je hned několik - hrníčkový úchop, křečovitý úchop – nízký/ vysoký, špetkový úchop s palcem, protažená hrstička, pěstičkový úchop. (www.jak-spravne-psat.cz)

3.2.1 Správný úchop

Jediným úchopem, který je považovaný za správný, je **úchop špetkový**. Podstata špetkového úchopu je v držení náčiní pomocí palce, prostředníčku a ukazováčku levé či pravé ruky. Je žádoucí, aby dítě před nácvičkou správného úchopu umělo pojmenovat jednotlivé prsty. K naučení „špetky“ užíváme slovní motivaci (uždibuji těsto, solím chléb,...). Podle komentované ukázky správného úchopu učitelem zkoušejí úchop žáci. Správný úchop dokazují zvednutím ukazováčku („ptáček zobe“), kdy tužka nesmí vypadnout z ruky. (Doležalová 1998, s. 16-17) Správný úchop pera/tužky podpoří tzv. tříhranný program (viz kapitola 5.7 Pomůcky pro leváky). Při špetkovém úchopu je palec mírně výš od hrotu oproti ukazováčku, je lehce pokrčený, přidržuje psací potřebu svým polštářkem. Prostředníček přidržuje náčiní boční stranou polštářku. Ukazováček nesmí být prohnutý, nýbrž mírně ohnutý, náčiní přidržuje shora, 2-3 cm od konce hrotu. Zbylé dva prsty jsou volně poohnuté, nikoliv v kontaktu s dlaní, a dotýkají se psací plochy. Střed až horní část psací potřeby je opřena v ohbí palce a ukazováčku. (Doležalová 1998, s. 16)



Obrázek 7: Špetkový úchop, zdroj www.jak-spravne-psat.cz

3.2.2 Nesprávné úchopy

❖ Křečovitě držení

Palec a ukazováček svírá psací potřebu příliš křečovitě. Dochází proto k vyvíjení přílišného tlaku na psací potřebu a následnému prohýbání ukazováčku. Při křečovitém úchopu

drží žák psací náčiní buď běžně v oblasti násadky nebo ve spodní části násadky směrem k hrotu.



Obrázek 8: Křečovitý úchop psací potřeby, zdroj www.jak-spravne-psat.cz

❖ **Hrníčkový úchop**

U tohoto úchopu je charakteristické, že palec a prsteníček svírají psací potřebu mezi sebou tak, že palec drží a prsteníček podpírá. Ukazováček a prostředníček jsou položeny shora na psací potřebě.



Obrázek 9: Hrníčkový úchop, zdroj www.jak-spravne-psat.cz

❖ **Špetkový úchop s palcem**

V tomto případě špetkového úchopu podpírá prostředníček psací potřebu, ukazováček je správně shora. Špatně je zde palec, který je příliš vysunutý, až se ohýbá horem přes potřebu.



Obrázek 10: Špetkový úchop s palcem, zdroj www.jak-spravne-psat.cz

❖ **Protažená hrstička**

Tento způsob úchopu se vyznačuje značně protaženými prsty oproti správnému úchopu. Hlavní podporou psacího náčiní je prsteníček.



Obrázek 11: Protažená hrstička, zdroj www.jak-spravne-psat.cz

❖ **Pěstičkový úchop**

Pěstičkový úchop je charakteristický tím, že palec je značně vysunutý a ohnutý horem přes pero a spodní oporou jsou zbylé prsty, které jsou sevřeny v pěst.



Obrázek 12: Pěstičkový úchop, zdroj www.jak-spravne-psat.cz

Nesprávný úchop náčiní nejvíce shledáváme u dětí raného věku, dětí ze sociálně slabší rodiny a mentálně retardovaných dětí. (Doležalová 1998, s. 19)

Křivánek, Wildová (1998, s. 71) zastávají názor, že náčiní je nejvhodnější držet 3-4 cm od špičky, aby byla s psací plochou v úhlu zhruba 45 stupňů. Patka náčiní směřuje k levému rameni (u praváka k pravému). Pravák i levák by měl při psaní používat spodní způsob držení náčiní, kdy prsty zůstávají pod linkou (způsoby držení náčiní se zabýváme v kapitole 5.3). Pokud si žák zafixuje nesprávný způsob úchopu náčiní, může dojít ke křečovitosti a přílišnému tlaku na psací potřebu.

3.3 Natočení psací plochy a uspořádání pracovního místa

Penc (1966) doporučuje naklonit kraj sešitu od kraje lavice o 15-25 °, aby se podařilo dosáhnout žádoucího sklonu písma v úhlu 75. ° Sklon 60-90 ° je však považován stále za tolerantní. (Penc 1966, s. 60-61). *Praváci natáčejí pravý horní roh doleva nahoru, leváci levý horní roh doprava nahoru.* (Křivánek, Wildová a kol. 1998, s. 71) U leváků je možné nenatáčet list vůbec, čímž zůstanou řádky vodorovné. Natáčení psací plochy je individuální, každý žák si postupně najde vyhovující sklon listů vůči psací ploše (Křivánek, Wildová a kol. 1998, s. 71)

Při nácviu prvopočátečního psaní používá učitel různé způsoby pro zapamatování natočení listu u dětí. Například označení stolu fixem, nálepkou apod.

Aby žákův proces psaní probíhal za vhodných podmínek, musí mít žák dostatek místa na pracovní desce, aby paže nebyly omezovány zmenšeným prostorem a nedocházelo k zaměření pozornosti k věcem, které na lavici v době psaní nepatří. Proto je důležité učit žáky správnému uspořádání pomůcek na lavici. Doležalová (1998, s. 22-23) doporučuje mít na lavici pouze psací náčiní, penál mít uložený v lavici. Pokud žák pracuje s knihou, je otevřena v levém horním rohu lavice, jinak je rovněž v lavici. Důležitým návykem je i udržení čistoty lavice.

3.4 Osvětlení psací plochy a teplota v místnosti

Další nesmírně podstatnou podmínkou správného psaní je osvětlení psací plochy. U leváků by mělo osvětlení dopadat zprava, u praváků naopak zleva. Leváka proto ideálně posadíme vlevo, do řady u okna. Nejvhodnější je denní světlo, kterého není dostatek během celého roku, proto je využíváno umělého osvětlení. Intenzita a ostrost osvětlení však nesmí poškozovat zrak žáků ani učitele. (Křivánek, Wildová a kol. 1998, s. 71). Ideální osvětlení na psaní, ale zároveň i čtení, je 75 luxů⁶, kdy text musí být výrazný a písmo přiměřené věku dětí. (Fabiánková, Havel, Novotný 1999, s. 63) Šupšáková (1991) doporučuje osvětlení s matným sklem, které dokáže přiměřeně rozptýlit a změkčit světelné paprsky. (Šupšáková 1991 in Mlčáková 2009, s. 58)

Ideální teplotou pro psaní je teplota pokojová. Důležité je, aby místnost byla pravidelně větrána a byl tak zajištěn pravidelný přísun čerstvého vzduchu. (Doležalová 1998, s. 23)

3.5 Doba, kdy dítě píše

Ke psaní má docházet pouze za předpokladu, že dítě je koncentrované a není unavené. Nejvhodnější je zařazení psaní do ranních hodin vyučování. Domácí příprava je pro dítě nejideálnější mezi 15 a 17 hodinou. (Křivánek, Wildová a kol. 1998, s. 71)

Dle Fabiánkové, Havla, a Novotného (1999, s. 63) by v prvním ročníku délka nepřetržitého psaní neměla být delší než pět minut. Postupem času, jak dítě dále rozvíjí dovednost psaní, se doba psaní prodlužuje. Křivánek, Wildová a kol. (1998, s. 71) udávají jako hraniční dobu psaní v začátcích výuky 10 min, kdy žák v průběhu dělá individuálně cvičení na uvolnění ruky.

3.6 Navození radostné pracovní nálady a atmosféry

Významným faktorem je i prostředí, kde je dítě šťastné, vidí podporu svého okolí a cítí radost ze psaní a učení obecně. Učitel žáky od samého začátku motivuje, povzbuzuje, je jim nápomocný a naopak se snaží odstranit strach dětí ze psaní a možných krátkodobých neúspěchů, odbourává napětí. Je nezbytné, aby žáci měli neustálý zájem o svůj vlastní písarský rozvoj. Učitel přistupuje ke každému žákovi individuálně, respektuje tempo psaní každého žáka a do jisté míry i úhlednost. Velkou roli zde hraje trpělivost učitele, který musí přistupovat k dětem s klidem nejenom během prvotního nácvičku psaní, ale následně i při odstraňování obtíží, špatných návyků, popř. žakových nezdarů. (Křivánek, Wildová a kol. 1998, s. 70-71)

Pozitivní pracovní prostředí musí žák rovněž cítit během domácí přípravy, během které by měli v rodině zrovna tak dbát na dodržování hygienických návyků. Pravidelně by se měla kontrolovat i připravenost psacích potřeb.

⁶ **Lux**: Jednotka intenzity osvětlení způsobené světelným tokem dopadající na 1 m² (zdroj: wikipedia.cz)

Čím více učitel lpí na dodržování hygienických návyků od začátků nácvičku psaní, tím méně později musí řešit špatně upevněné návyky, které je velmi náročné odstranit. Tyto nevhodné návyky se projevují v žákově písemném projevu, ale i v celkovém průběhu psaní.

4 Lateralita

Archeologické nálezy z doby kamenné ukazují na fakt, že populace byla rozdělena na praváky a leváky v poměru 1:1. K redukci levorukých došlo v období mladší doby kamenné a bronzové. Zda se jednalo o samovolný úbytek levoruké populace nebo záměrnou redukci leváků se pouze spekuluje.

Fasnerová (2012, s. 59) mluví o tzv. sluneční teorii, které je přisuzováno přiklání se dřívější společnosti k pravorukosti. Teorie se opírá o pohyb Slunce po pravé polovině oblohy, proto začalo být levou stranou opovrhováno.

V minulém století, a to až do 60. let, bylo běžné přeučit leváka na praváka, jelikož bylo považováno za správné pouze psaní právě pravou rukou. Nebyla proto věnována téměř žádná pozornost problematice žáků levorukých. Teprve později přišla řada odborníků z oblasti pedagogiky, psychologie a medicíny s názory založenými na důkazech opodstatňujících individuální využití dominantního párového orgánu. V dnešní době existuje celá řada literatury zabývající se lateralitou, kdy se můžeme setkat se shodnými, ale i zcela odlišnými definicemi pojmu lateralita.

4.1 Vymezení pojmu Lateralita

Fabiánková, Havel, Novotná (1999, s. 79) překládají lateralitu jako *stranu, bok, rozdílnost jednoho z párových orgánů (horní a dolní končetiny, oči, uši)*. Leváctví vedle praváctví považuje za bezprostřední vyjádření lateralit.

Sovák (1966) definuje lateralitu jako: „...převahu jednoho z párových orgánů (smyslových a hybných), popř. převahu jedné poloviny orgánu nepárového (např. jazyka).“ (Sovák 1966, s. 8)

Další, poněkud odlišné vyložení pojmu, můžeme nalézt v Dvořákově logopedickém slovníku (2007, s. 109), které se téměř shoduje se Sovákem (1962, s. 10). Tito autoři vychází ze střední roviny těla a popisují úzkou souvislost lateralit s asymetrií organismu.

I další čeští autoři přichází s vlastními definicemi pojmu, často se však setkáváme s tím, že vychází z definic autorů, jako je právě Sovák. Příkladem jsou Matějček a Žlab (1972) nebo Zelinková (2003).

4.2 Druhy, typy a stupně lateralit

V historii bylo prováděno mnoho studií za účelem zjištění role dědičnosti vůči lateralitě. Dnes už víme, že levorukost i pravorukost jsou otázkou dědičnosti. Důležitou rolí pro vývoj lateralit jedince v těle matky je rovněž hladina mužského pohlavního hormonu testosteronu⁷.

⁷ **Testosteron** – Mužský pohlavní hormon ovlivňující spermatogenezi a vývoj sekundárních pohlavních znaků (wikipedie.cz)

Dědičným základem lateralit je tzv. genotyp⁸. I přesto, že je tento jev dědičný, není trvalý. Je ovlivnitelný prostředím (např. výchovným působením). Finálním typem lateralit je fenotyp⁹, tedy projev leváctví nebo praváctví. (Sovák 1962, s. 92)

Sovák (1962, s. 10-11) dělí lateralitu na dva druhy – **tvárovou a funkční**. Lateralita tvarová je založená na asymetrii stavby těla, především tvaru, objemu a velikosti párových orgánů. Jinak řečeno jde o nesouměrnost kvantitativní. Oproti tomu lateralita funkční je asymetrií v oblasti výkonu hybného nebo smyslového párového orgánu, kdy jedna strana je výkonnější. Jedná o nesouměrnost kvalitativní.

Co se týče typů dominance (vztah mezi paží a okem), existuje hned celá řada rozdělení od různých autorů. Sovák (1962, s. 42-45) rozlišuje 4 typy lateralit podle vyhraněnosti:

- *Vyjádřený a rozený pravák*
- *Vyjádřený a rozený levák*
- *Vrozeně obouruký jedinec*
- *Jedinec se zkříženou lateralitou*

Fabiánková, Havel, Novotná (1999, s. 79) uvádí rozdělení lateralit do 3 typů (1999, s. 79):

- *Lateralita souhlasná* (převládá stejná strana všech párových orgánů – např. levá ruka a levé oko)
- *Lateralita neurčitá, nevyhranění* (např. levá ruka a oko je nevyhraněno)
- *Lateralita (neurčitá) zkřížená* (např. převládající pravá ruka a levé oko)

O který typ lateralit se jedná, zjistíme například díky výpočtu „kvocientu pravorukosti“¹⁰, který zároveň určuje stupeň lateralit, která se nejvíce projevuje výkony horních končetin.

V dnešní době je stupeň lateralit dělen do pěti kategorií. Kategorie jsou značeny podle toho, zda jde o výrazné leváctví (L), nevyhraněnou lateralitu - Ambidextrii (A) nebo výrazné praváctví (P)

- *L = vyhraněné, výrazné leváctví*
- *L- = méně vyhraněné, mírné leváctví*
- *A = neurčitá, nevyhraněná lateralita*
- *P- = méně vyhraněné, mírné praváctví*
- *P = vyhraněné, výrazné praváctví*

4.3 Zkouška lateralit

Lateralita dítěte je prvotně a většinou dosti neobjektivně posuzována rodiči. Zjištění lateralit u jedince má klíčový význam především v předškolním období. Nicméně se stává, že

⁸ **Genotyp** - souhrn všech dědičných vloh, uložených v genech jedince (Vokurka, Hugo 2004, s. 140)

⁹ **Fenotyp** – pozorovatelná vlastnost jedince, získaná kombinací dědičných vloh a vlivu prostředí

¹⁰ **Kvocient pravorukosti** – počet (procentuální) udávající využití pravé paže k uloženým úkolům

při nástupu do základní školy není lateralita u některých jedinců plně vyhraněna. Stranová dominance je obvykle u děvčat viditelná dříve než u chlapců, ale i tak to je velmi individuální projev. Lateralitu můžeme zjistit mnoha způsoby, příkladem je anamnéza či rozhovor. V praxi je nejpoužívanější metodou „Zkouška laterality“ od Z. Matějček a Z. Žlaba pocházející z roku 1972. Manuální úkoly zjišťují dominanci paží pomocí manipulace s předměty, dovednostní úkoly dominanci dolních končetin. Ke zkoušce horních končetin slouží vhození korálek do nádoby, stření klíče do zámku nebo „Sáhni si na rameno, koleno,...“. Zkoušku dolních končetin provedeme skokem po jedné noze, překročením krabice, kopnutím do míče. K posouzení dominance oka využijeme pohled do kukátka, k dominanci ucha poslechnutí šumění mušle. (Matějček, Žláb in Kříšťalová 1998, s. 18) Výsledky dílčích částí zkoušky jsou zaznamenány do tabulek (obrázek 13).

Horní končetiny	P	L	A	Poznámka:
1. Korálky do lahvičky				
2. Zasouvání kolíčků				
3. Klíč do zámku				
4. Míček do krabičky				
5. Jakou máš sílu				
6. Stlač mi ruce k zemi				
7. Sáhni si na ucho				
8. Jak vysoko dosáhneš				
9. Tleskání				
10. Jehla a nit				
Suma				

Obrázek 13: Záznamový arch k vyhodnocení dominance laterality, zdroj Kříšťanová 1998, s. 18

5 Levorukost

Leváctví je staré jako lidstvo samo a jak již bylo výše zmíněno, levorukých jedinců bylo v dřívější době zhruba stejné množství jako jedinců pravorukých. Postupně se levorukost v populaci snižovala, ale i přesto mají v dnešní době levorucí určité zastoupení.

Je odhadováno, že v dospělé populaci nalezneme zhruba 7 % jedinců s funkcí převahou levé ruky nad pravou a více než 30 % převahy levého oka nad okem pravým. (Matějček a Dytrych 1994, s. 95)

V dřívější době bylo běžné leváky přeučovat na praváky. Z mnoholetého pozorování bylo zřetelné, že přeučování leváků přináší celou řadu negativ v životě žáka. Důsledkem mohl být například motorický neklid, neurózy, koktavost a jiné poruchy řeči, nechů ke škole, problémy pozornosti atd. Negativní projevy byly vždy individuální a záležely na stupni vyhranění laterality. (Fabiánková, Havel, Novotná 1999, s. 79)

Po téměř věčném opovrhování jedinců s levorukou dominancí přichází tehdejší ministerstvo školství 10. února 1967 s oficiálním uznáním existence leváctví v rámci ministerského věstníku (příloha B). Zde bylo nařízeno pedagogům, aby tolerovali levorukou dominanci, podporovali levoruké žáky k používání levé paže při všech činnostech a napomáhali žákům přeuceným ve zdravém vývoji. (www.archart.cz)

Jedním z podněcovatelů této radikální změny v našem školství byl František Synek, logoped a vysokoškolský profesor, který rovněž přichází s velmi ceněnou publikací Záhady levorukosti, založenou na autorových celoživotních zkušenostech. Další významnou osobou, která se podílela na zrovnoprávnění leváků vůči pravákům, byl pedagog a badatel Miloš Sovák.

V dnešní době jsou leváci respektováni v plné míře a byl jim určen i Mezinárodní den leváků, který je slaven 13. srpna.

5.1 Metodika psaní levou rukou

V literatuře se často dočítáme, že metodika pro leváky vychází z metodiky pro psaní praváků, liší se však většinou z pohledu zrcadlení. V naší zemi se metodikou pro leváky zabýval Miloš Sovák (1962,1985), který popisuje propojení metodiky se správným držením psací potřeby, polohy paže a papíru, sklonu psací plochy. (Mlčáková 2009, s. 60-61) Podle Sováka (1962) má levák sedět s opřenými lokty o desku, papír si naklání vlevo se sklonem pravého rohu dolů (na rozdíl od praváka, který papír naklání vpravo s pravým okrajem vzhůru). Žák drží psací potřebu v ruce levé (přidržovanou neohnutým ukazováčkem), kdy patka pera či tužky směřuje stejně jako u praváka k rameni. (Sovák 1962, s. 204-205)

Pronace v průběhu psaní v celém rozsahu řádku je opačná než u praváka. Úhel dlaně k ploše u praváka, jak bylo výše zmíněno, se zmenšuje, zatímco u leváka se postupně zvětšuje. (Synek 1974 in Mlčáková 2009, s. 60) Z toho vychází Sovák (1962), který doporučuje stočení hřbetu levé ruky vzhůru. Je důležité, aby měl žák přehled o celém napsaném řádku a písmo si nerozmazával. Žák píše zleva doprava směrem ke střední čáře (k sobě). Nikdy však nesmí psát přes střední rovinu těla, jinak by začal ohýbat ruku v lokti. (Sovák 1962) Psací potřeba je buď

souběžná s linkou či naopak kolmá k lince (mluvíme pak o tzv. „dolním a horním způsobu psaní“ - kapitola 3.2). S názorem, že psaní leváků je shodné s psaním praváků (pouze stranově obrácené), se shoduje většina autorů, zabývajících se touto problematikou. Ivo Vodička však s tímto názorem zásadně nesouhlasí ve svém díle *Nechte leváky drápat* (2008, s. 9-12), kde jakožto sám levák odsuzuje názory praváků na proces psaní leváků. Zpochybňuje označení psaní leváků jako zrcadlové psaní praváků díky vlastním zkušenostem a rovněž z absence vědeckého podložení tohoto názoru. Autor dále upozorňuje, že momentálně neexistují na českém trhu kvalitní metodické práce pro nácvik psaní, a to nejen praváků, ale především leváků.

S názorem Iva Vodičky se shoduje i J. M. Healeyová, která tvrdí, že: „*Psaní levou rukou není opakem psaní pravou rukou: jde o dvě zcela jiné činnosti.*“ (Hearley 2002, s. 17)

Jedním z nejdůležitějších pohybů při psaní leváků i praváků je tlak a tah ruky vzhledem k podložce (Fasnerová 2012, s. 60) Dle Vodičky (2008, s. 18): „**Tah** – vede od středu těla ven; je snazší a koordinovanější, jistější. Lze jej kontrolovat, protože je do něj vidět, psané spojitě písmo je konstruováno na tah. **Tlak** - vede od středu těla ven křížem a je náročnější.“ Fasnerová (2012, s. 60) považuje psaní praváků za mnohem jednodušší, jelikož praváci vykonávají oproti levákům písčím dolním způsobem mnohem více pohybů tažných než pohybů tlakem, což je pro ně fyzicky jednodušší. Proto se často leváci uchylují k hornímu („drápoitému“) držení (kapitola 5.4.2), čímž mohou psát mnoho prvků tahem, ne tlakem. Písmo je pak ve většině případů stojaté (kapitola 2.5.1).

Leváka je nejvhodnější posadit v lavici pro dva na stranu levou, aby mohl mít při psaní volný, pohyblivý loket a nesetkával loktem se sousedícím žákem. (Mlčáková 2009, s. 61)

5.2 Praktické a společenské problémy leváků

Čtení: Levákům je přirozené dívat se směrem jeho dominantní hemisféry (tedy pravé). To se projeví během čtení, kdy plně nevstřebal konkrétní slovo, ale už čte následující písmenko vpravo. Tím dochází k přesmykování slabik, hlavně při hlasitém čtení, a to především písmen a slabik na začátku slova (motor-tomor). U leváků se rovněž vyskytuje pomalejší tempo čtení.

Kreslení: Pravá hemisféra levákům v mnoha případech zajišťuje nadání v oblasti fantazie, emotivnosti, kreativity a prostorového vidění. Kresebné dílo bývá proto většinou na výborné úrovni. Je ideální využít velkého formátu papíru, a to převážně v nižším věku.

Podmínky práce: Levák by měl zaujímat levé místo v lavici, aby se se svým pravorukým spolusedícím navzájem prostorově neomezovali. Vhodné je posadit spolu hned dva leváky. Písanky a pracovní listy by mely být ideálně předtištěny v pravé části, aby si text nezakrývali písčící, tedy levou, rukou.

Psaní: Jak již bylo zmíněno v kapitole 5.1, pravák během psaní pero táhne, zatímco levák ho tlačí. Proto je žádoucí pořídit levákovi pero s širším tělem, které uchopí zhruba 2 cm nad hrotem, což mu umožňuje permanentně vidět, co píše. Papír či sešit je správně na levé straně. Je možné natočit list až o 30°, a to směrem vpravo.

Pokud je člověk pravák a nemá v blízkosti leváka, neuvědomuje si, jak je náš svět uzpůsoben pro praváky, tvořící majoritu naší společnosti. Oproti tomu leváci mohou pociťovat nevýhody při manipulaci s předměty jako například hudebními a kuchyňskými nástroji, dále pak při obsluze automobilů či technologií, nebo při samotném podání ruky, kdy je pokaždé vyžadováno použíté pravé ruky.

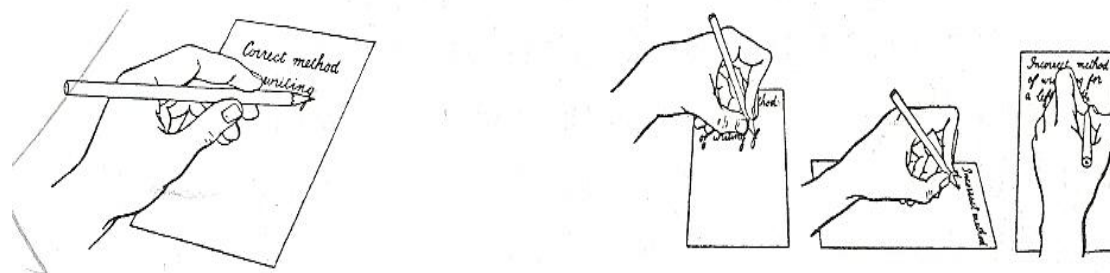
5.3 Způsoby držení psacího náčiní u leváků

U leváků jsou používány celkem dva způsoby držení psací potřeby (Vodička 2008, s. 32-33)

- Dolní způsob psaní
- Horní způsob psaní

U způsobu držení jde o natočení hrotu psací potřeby k rameni (dolní psaní) nebo opačným směrem od ramene (horní psaní), a to za pomoci většího ohybu ruky v zápěstí. U jednotlivého způsobu držení náčiní dále rozlišujeme způsoby úchopu psací potřeby, jejichž charakteristiky nalezneme v kapitole 3.2.

Za jediný správný způsob držení psací potřeby v elementárních ročnících základní školy se považuje **dolní způsob**, založený na stejném principu jako úchop praváka. (Křivánek, Wildová 1998, s. 63)



Obrázek 14: Horní a dolní držení levou paží podle M.M.Clarkové, zdroj: Sovák 1985, s. 104 -105

Jako první s označením „správné“ a „chybné“ držení, společně s jejich grafickým vyobrazením, přišla M. M. Clarková. Tuto teorii si převzal M. Sovák a podrobně ji popsal v dílech *Výchovné problémy leváctví* (1960) a *Výchova leváků v rodině* (1985). Právě tato díla se stala inspirací pro jeho následovatele i dnešní české i zahraniční odborníky. Ti se s rozdělením na správné a chybné držení ztotožňují i přesto, že si jsou vědomi různých úskalí. (Vodička 2008, s. 10-12)

Druhým způsobem držení psacího náčiní leváky je způsob horní, kterému se taktéž říká „drápovitě držení“. Tento způsob je odsuzován většinou autorů a pedagogů. Paradoxem je, že ti to odpůrci opět vychází pouze z nedokonalých metodik a žádné faktické zdůvodnění neexistuje. Sám Ivo Vodička, zastánce drápovitého způsobu a autor této myšlenky, je dotčen z označení „drápovitě“, jelikož ho považuje za nelichotivé. Domnívá se, že označení je volným překladem anglického „crabslaw“ (krabí klepeto) nebo „hooked writing“ (hákovité psaní). Jako neutrální pojem zmiňuje „overwriting“ (horní způsob psaní). (Vodička 2008, s. 12)

S horním způsobem držení psací potřeby se v praxi setkáváme poměrně často, a to i přesto, že dochází ke zvýšené zátěži zápěstí, což může mít za následek písařskou křeč. Pokud ale žák pociťuje horní způsob jako přirozenější a psaní je bezproblémové, respektujeme jeho individuální zvláštnost a vedeme ho k samostatnému aplikování procvičovacích a uvolňovacích cviků levé ruky. Při obtížích je možné využít pomůcek upevňujících správné uchopení jako například různá držátka nebo papírový kornoutek na konci potřeby podporující dodržení vhodného sklonu pera. (Křivánek, Wildová 1998, s. 69)

Na základě vzniku dolního způsobu psaní, který pramení především z psaní praváků a přízpůsobení se jim, sepisuje Vodička (2008, s. 43) s tzv. „Vodičkův levácký imperativ“.

1. *pamatuj, že nejsi pravákův zrcadlový obraz*
2. *máš právo využít stejných výhod při psaní jako pravák*
3. *ruku stáčeš v nejvýhodnějším směru zamýšleného tahu*
4. *piš co nejvíce ve směru tahu, omezuj tlak*
5. *drápej!*

5.4 Zvláštní talent a dovednosti leváků

Téměř od začátku práce bylo mluveno o negativěch v životě leváka, ale nyní je čas mluvit o jejich pozitivěch. V historii můžeme nalézt nespočet levorukých geniálních osobností a umělců. Jen samotných velkých myslitelů nalezneme v historii lidstva nespočet, ať už je to samotný Albert Einstein, Henry Ford či Benjamin Franklin. Českou dětskou knihovnu obohatil například Josef Lada nebo Jiří Trnka. Z malířství můžeme jmenovat Adolfa Muchu, Leonarda da Vinciho, Picassa a Michelangela. I ve sportu se prosadili leváci. Příkladem je česká tenistka Martina Navrátilová. V oblasti hudby je to sám Beethoven nebo Bach. (Synek 1991, s. 72-82)

Můžeme se setkat s názorem, že leváci oplývají vyšší inteligencí oproti pravákům. Názor však není vědecky podložen. Zrovna tak je vyzdvihovaná úroveň prostorové orientace a matematiky u leváků. (Harley 2002, s. 105-107)

Další výhodou leváka je pružnost přizpůsobit se okolí. Je obratný nejen se svojí dominantní levou rukou, ale do jisté míry i pravou. Leváci často mívají bujnou představivost, a proto jsou kreativní a tvořiví. Otázkou nadání u leváků jsem se také zabývala ve svém výzkumu, který je podrobně rozpracován v praktické části práce.

5.5 Poruchy učení u leváků

Pedagogové se občasně v literatuře zamýšlejí, zda neexistuje nějaká souvislost mezi leváctvím a poruchami učení. Na základě vědeckých výzkumů, které se nejeví věrohodně, nelze stavět hypotézy. Jediným směrodatným důkazem je mnoholeté pozorování leváků v praxi, které ukazuje, že leváctví jako takové nezpůsobuje ani nepodporuje vznik poruch učení. Pokud je leváctví v kombinaci s jednou či více poruchami učení, je nutné k takovému dítěti přistupovat důsledněji, jelikož je obvyklé vzájemné ovlivňování jednotlivých obtíží. (www.levactvi.cz)

Názor, že leváctví je často spojováno se zvýšeným rizikem poruch učení, je pravděpodobně založené na levácích, kteří byli v dřívější době přeučováni na praváky a vyskytly se u nich problémy se čtením, psaním, popř. počítáním. (Sovák 1962, s. 150)

V dnešní době je v každé třídě nespočet žáků, kteří prošli vyšetřením PPP a na základě výsledků vyšetření musí být k žákovi přistupováno ještě více individuálně. Následně si vysvětlíme nejčastěji se objevující poruchy učení na 1. stupni.

Z poruch řeči se objevuje nejčastěji koktavost, porucha nejvíce diskutovaná v souvislosti s leváctvím, a dále pak opožděný vývoj řeči a poruchy výslovnosti. (Sovák 1962, s. 118-120) Z poruch čtení a psaní se nejvíce vyskytuje **dyslexie** (specifická porucha čtení), projevující se dobrým až velmi dobrým prospěchem ve všech předmětech vyjma čtení. (Sovák 1962, s. 135) Poruchou postihující grafickou složku psaní je **dysgrafie**. Projevem je záměna dvojic některých písmen („z“ a „r“,...) a především „dvojitě psaní“, kdy dítě píše opačným směrem (tedy zprava doleva) a písmena jsou zároveň zrcadlově obrácena. Dysgrafie neovlivňuje pouze psaní, ale také čtení a učení obecně. (Sovák 1962, s. 138-140) Další často diagnostikovanou poruchou učení je **dysortografie** (specifická porucha pravopisu) projevující se nerozlišováním dy-di, ty-ti, dlouhých a krátkých samohlásek,... Méně častou poruchou v oblasti zápisu a čtení číslic je **dyskalkulie**, která je velmi často vázaná na výše zmíněnou dyslexii a dysgrafii. (Sovák 140-141)

5.6 Levák učitelem

O učitelích levácích se v literatuře dočteme pomálu, především o těch na 1. stupni. Učitel levák čelí ve své praxi hned několika komplikacím. Ředitel školy může pochybovat o vhodnosti levorukého učitele pro výuku prvopočátečního psaní. Další pochyby mohou přijít z řad rodičů. Učitel musí zůstat po celou dobu sebejistý a přesvědčit své okolí, že jeho lateralita není škodná při výuce psaní. Z praxe je evidentní, že žáci pod vedením učitele leváka dosahují nejen v počátcích psaní totožných výsledků jako s učitelem pravákem. Je nezbytné, aby si učitel před zahájením vyučování zhodnotil vlastní psaní a uvědomil si možné chyby, aby nedošlo k přenesení špatných návyků na žáky. Vhodná je spolupráce učitelů praváků a leváků, společné sdílení jejich postřehů a zkušeností. Pro praváka učitele mohou být rady učitele leváka velmi užitečné a na základě toho může vhodněji přistupovat k žákům levákům. Učitel v primárním vzdělání by měl umět vést žákovu paži během psaní. Pro učitele praváky to může být mnohokrát náročné, na rozdíl od učitelů leváků, kteří od dětství vyrůstají v prostředí praváků a předmětům uzpůsobeným především jim, a proto jsou zvyklí využívat i svou pravou paži. Je

potvrzeno, že používání nedominantní paže u dospělého jedince, oproti používání v dětství a dospívání, nemá negativní následky.

Pozitivem učitele leváka je jeho necelistvé vnímání třídy, oproti učitelům pravákům, kteří občas leváky a jejich potřeby přehlížejí. V tomto případě je nemožné umožnit všem žákům dosahovat pocitu úspěchu, což je klíčová pohnutka k další práci. Učitel levák se stává oporou pro žáky leváky a snadno pomůže při problémech s dílčími činnostmi a dovednostmi, jelikož čerpá ze svých postřehů, získaných jeho samotným nácvikem psaní.

Obtíže mohou nastat v ostatních předmětech, například při hodinách tělesné výchovy, kdy praváci musí stranově převrátit vzor učitele leváka. Učitel musí dohlížet i na užití správné odrazové nohy, zdůraznit, že se každý z žáků může při kolektivních hrách vyhýbat na jinou stranu, apod... (levactvi.cz)

Dnešní doba přeje individualitě každého člověka a leváctví je konečně bráno naší společností jako rovnocenný jev s praváctvím. To však neznamená, že na leváky má být dále v jisté míře zapomínáno. Je potřeba, aby metodika prvopočátečního psaní obsahovala i poznámky pro výuku leváků, aby učitelé k levákům přistupovali více s pochopením a nápomocí, a aby leváci cítili větší sounáležitost a jistotu neodlišnosti ve společnosti s majoritním praváctvím. Dovolují si tvrdit, že tento předpoklad ke šťastným levákům je v rukou především učitelů 1. stupně, tedy i v rukou mých.

5.7 Pomůcky pro leváky

Je to rovných 50 let, co je v naší zemi oficiálně uznána existence leváků. Teprve v posledních letech můžeme sledovat na trhu předměty a pomůcky uzpůsobené právě pro leváky. V běžné dny je možné využívat například škrabku, otvírák na konzervy, vývrtku, klávesnici a myš, dokonce i kytaru a jiné hudební nástroje určené pro leváky. Nicméně předměty určené levákům jsou nezbytné především v době nácviku prvopočátečního psaní.

Předměty speciálně přizpůsobené levákům můžeme zakoupit ve speciálních prodejnách, běžných papírnictvích, ale můžeme je i vyrobit. Příkladem je váleček z moduritu umístěný na psací potřebě 5-7 cm od psací plochy, do kterého je vmáčknuto žákovo správné uchopení potřeby. Váleček je nutné následně vařit po dobu 2-3 minut, aby došlo k jeho fixaci.

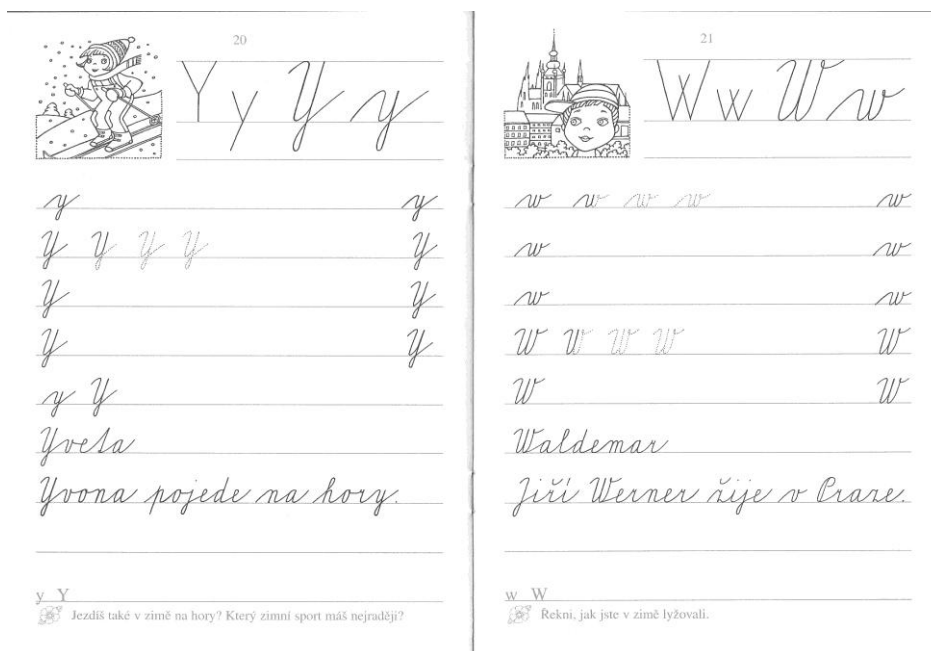
5.7.1 Papíry, sešity a písanky

Vodička (2008, s. 51) doporučuje sešity a bloky s hlazeným papírem, mající vyšší hmotnost, nikoliv však „křídový papír“¹¹. Naopak za nevhodné považuje ekonomické typy papíru, u kterých dochází k odlupování a drobení vláken, která se zachycují na hrot psacího náčiní a následně ztěžují levákovu psaní.

Písanky v posledních letech mívají předepisovaný vzor také na straně pravé, což ocení nejen praváci, ale především leváci. Při psaní si levák píšící paží zakrývá vzor vlevo, proto je

¹¹ **Křídový papír:** Bez dřevěný natíraný papír vyznačující se nízkou nasáklivostí. (zdroj: www.tisknemekvalitne.cz)

dobré mít předlohu i na straně pravé, aby měl text neustále před očima a psaní nebylo přerušováno častým zvedáním ruky. (www.levactvi.cz) Příkladem písanky, která má předepsaný vzor na pravé straně, je například písanka nakladatelství Alter.



Obrázek 15: Písanka s předpisem na obou koncích řádku, zdroj Písanka pro druhý ročník, Alter

S námitkami k písankám přichází Vodička (2008, s. 50), který považuje písankové řádky za příliš vysoké. Zmiňuje zde konkrétně Písanku pro 1. třídu základní školy 1. díl (schváleno MŠMT 2006) a 2. díl (schváleno MŠMT 2003), kdy tlakem vedený dolní pohyb psaní je značně náročný a výsledky nemusí být zdařilé a dále motivující. Z toho důvodu dělají někteří leváci tzv. „píd'alkovitý“ pohyb prstů k překonání takové vzdálenosti. Stopa je pak neplynulá a různě nastavovaná.

5.7.2 Psací potřeby

Trh nabízí hned celou škálu psacích potřeb pro leváky. Je nutné, aby si levák sám pero vyzkoušel. V mnoha případech levákům vyhovuje spíše pero, které má násadku tvarovanou tak, aby vyhovovalo levákům i pravákům. Následně budou zmíněny pouze nejvyužívanější druhy potřeb, jako jsou rollery, plnicí pera nebo kuličkové tužky.

Rollery jsou skupinou psacích potřeb, které se u nás objevily teprve v 90. letech minulého století. Pera tohoto typu umožňují snadné psaní, nenáročný provoz a jsou cenově dostupná všem. Špičku hrotu vyrobeného z platu nebo oceli zakončuje kulička. Hrot je připojen na jednorázovou náplň s barvou tekutější konzistence, někdy inkoustem. Výhodou těchto per je, že k psaní není třeba vyvinout velký přítlak jako u pera kuličkového a vznikne úhlednější a sytější stopa. Oproti tomu nevýhodou je poměrně rychlé vypsání náplně. Na našem trhu se můžeme setkat s několika výrobci rollerů. Jedním z nich je firma Stabilo,

která vyrábí pro nácvič psaní pero zvané STABILO s´move ve variantě pro leváky i praváky. Pero velmi dobře přiléhá k papíru, snadno se otáčí a zanechává jednolitou, sytou stopu. Náplň je možné snadno vyměnit rozšroubováním těla. Jedinou velkou nevýhodou tohoto typu pera, a to především z pohledu rodičů, je cena.



Obrázek 16: Pero STABILO EASY originál pro leváky, zdroj www.somio.cz

Na trhu je možné nalézt také **pera plnicí**, kterých je hned několik druhů a musí se volit podle toho, jakým způsobem levák píše. Nejlevnější variantou jsou pera uzpůsobená pravákům i levákům s vytvarovanou násadkou, podporující „špetkový úchop“. Druhou variantou je pero určené levákovi s dolním způsobem psaní, které se liší od pera pro praváka pouze zbrúšením na opačnou stranu. Třetím druhem je pero s užší pravou nožičkou určené levákům píšícím dolním způsobem. Čtvrtým typem jsou pera se ztuženými nožičkami hrotu pro leváky taktéž píšící dolním způsobem, která jsou významně tužší než pera pro praváky, aby pomohly se „strkavým“ způsobem psaní a pocitem těžší ruky. Dále pak plnicí pera, která jsou kombinací výše uvedených charakteristik jednotlivých per. Všechna tato pera pro leváka jsou označena „L“ nebo „Left“, „R“ nebo „Right“ pro praváky. Naprosto zásadní informací je, že levák píšící horním způsobem („drápovitým“) nesmí používat ke psaní plnicí pero pro leváky, ale naopak plnicí pero určené pravákům, které však nesmí být pro praváka tvarované. Pro nácvič psaní je vhodnější plnicí pero s hrotem zanechávající širší stopu. (www.levactvi.cz)

Nejpoužívanějším psacím prostředkem v současné době jsou **kuličková pera**, která známe spíše pod názvy „propisovací tužka“ nebo jenom „propiska“. Patent na tento druh psací potřeby byl potvrzen roku 1906, ale o původním vynálezci se pouze spekuluje. Stopa tužky vniká pomocí barvy umístěné v trubici, která má kovovou špičku a v ní volně se pohybující ocelová kulička velikosti 0,3- 0,9 mm. Paradoxem je, že náplň většinou překoná životnost těla tužky. Kuličková pera jsou však finančně dostupná všem pisařům. Získávají se rovněž často bezplatně jako reklamní předměty, což razantně přispívá k jejich používání nejen žáky, ale obecně v běžném životě. Nevýhodu méně kvalitního propisovacího pera zná snad každý, kdo s takovou tužkou někdy psal. Pokud píšeme na křídový či lesklý papír, stopa s větším množstvím barvy nestihá rychle zasychat, barva se dostává na hřbet ruky a dělá následně opakované otisky na plochu.

U leváka můžeme vidět problémy během psaní mnohem častěji než u praváka. Pokud levák píše dolním způsobem, musí užít k vytvoření stopy poměrně velký tlak, který vede k rychlé únavě ruky. Pokud navíc píše méně kvalitní propisovací tužkou na slabý papír, dochází k protlačení písma na opačnou stranu listu, někdy až k protržení. Další nevýhodou je, že tužka nejlépe a snadněji píše, pokud je kolmo k papíru, což ovlivňuje žákovo postavení ruky během psaní, narušuje spojitost a jednotaznost písma a vede k dalším špatným návykům a jejich následným obtížím. Proto by během nácviku prvopočátečního psaní měli učitelé dbát na to, aby žáci psali ocelovými nebo plnicími pery, které podporují běžně užívanou metodiku psaní. (www.levactvi.cz) Nejzásadnější nevýhodou kuličkového pera je to, že tato psací potřeba ničí žákům rukopis. Proto jsou kuličková pera považována jako nevhodná pro žáky 1. stupně.

5.7.3 Další potřeby pro leváky

Mnoho výrobců nabízí rovněž pastelky s „trojhranným systémem“, podporujícím „špetkový“ úchop. Někdy jsou tyto pastelky ještě hustě posety výřezy ze všech stran, a to s dvěma směry výřezů podle toho, zda jsou určené levákům nebo pravákům. Ve školním prostředí může levák nadále využít například speciálně uzpůsobené ořezávátko, pravítko mající protichůdně jdoucí řadu číslic, štetce nebo nůžky.

Pro život mimo školu je ale vyráběno také velké množství předmětů. Kromě předmětů do domácnosti a hudebních nástrojů, uvedených v úvodu této kapitoly, je možné zakoupit také hodinky pro leváka, florbalovou hokejku a mnoho dalšího zboží. Pro malé leváky existují omalovánky, které se od běžných liší pouze tím, že barevná předloha se nachází vpravo dvoulístu.

S rychle se vyvíjícím trhem je možné zakoupit víc a více pomůcek pro leváky. Na jednu stranu je to velké plus, na stranu druhou je dobré zvážit, zda levák konkrétní pomůcku vážně potřebuje mít odlišnou oproti té běžně prodávané. V mnoha případech se totiž jedná pouze o marketingový tah. Rodiče leváka pak mohou ročně utratit v průměru mnohem více peněz než rodiče praváka, jelikož ceny pomůcek pro leváky jsou často značně vyšší. Používání pomůcek je velmi individuální a záleží na rodině. Učitel může rodičům pomůcky doporučit, ale nikoliv nakázat.

Tyto pomůcky jsou na jednu stranu levákovi ulehčením práce, ale později dochází k obtížím s ostatními věcmi, které nejsou levákům uzpůsobené. Vodička (2008, s. 83), jakožto sám levák, který se zastává leváků, přichází s překvapivým názorem. Domnívá se, že pokud levák používá pouze pomůcky pro leváky, způsobí to celoživotní zaměření na jeho leváctví, kdy se bude neustále zkoumat a srovnávat s praváky. Navrhuje smířit se se skutečností, že žije s majoritní částí pravoruké populace a přizpůsobit se životu v něm.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této práce je věnována především výzkumu, který byl uskutečněn na 6 základních školách Libereckého kraje během školního roku 2014/2015 a 2015/2016.

6 Cíle a výzkumné otázky

I přesto, že většinu naší společnosti tvoří jedinci s dominantní pravou paží, své zastoupení mají i jedinci s dominantní paží levou. Leváctví bylo od pradávna bráno jako handicap, nyní je bráno jako rovnocenné s praváctvím. Nejenom dítě pravák, ale i levák si zaslouží při nácviku psaní individuální přístup respektující jeho zvláštnosti a potřeby. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli vypracovat výzkum, který jsme zaměřili na dva subjekty. Prvním z nich jsou učitelé 1. stupně základní školy, u kterých nás zajímá především metodický postup a používané pomůcky při nácviku prvopočátečního psaní. Učiteli a jejich metodickým postupem a pomůckami, které během výuky psaní používají, se zabýváme v 1. etapě šetření. Druhým subjektem zkoumaným rámci 2. etapy šetření jsou leváci 1. – 5. ročníku základní školy, u nichž zjišťujeme způsob úchopu psací potřeby a sklon jejich písma v závislosti na naklonění psací plochy.

6.1 Cíle výzkumu

Výzkum byl realizován s následujícími cíli:

- **Cíl 1. etapy:**
Identifikovat metodické postupy učitele při výuce psaní leváků.
- **Cíl druhé etapy:**
Na základě pozorování žáků píšících levou rukou zjistit jejich specifika v hygienických návycích při osvojování psaní.

6.2 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka k cíli č. 1:

- Jaké metodické postupy a k nim adekvátní pomůcky učitelé při výuce psaní leváků volí?

Výzkumné otázky k cíli č. 2:

- Jaké způsoby držení psacích potřeb se objevují u leváků?
- Jaký sklon písma je vzhledem k natočení psací plochy u leváků zaznamenáván?

7 Metodologie výzkumu

Cílem této kapitoly je seznámit se s hlavními cíli výzkumu v souvislosti s okolnostmi a způsoby jejich dosažení. Kapitola obsahuje rovněž charakteristiky jednotlivých užitých metod práce.

7.1 Charakteristika výzkumu

Existuje mnoho dělení výzkumu podle různých hledisek. Například Šafránková (Pedagogika 2011 str. 97) nám nabízí rozdělení výzkumu podle typů:

- *Teoretický*
- *Empirický*
- *Základní nebo aplikovaný*
- *Terénní či laboratorní*
- *Deskriptivní nebo evaluační*
- *Pedagogický, psychologický nebo sociologický*
- *Kvalitativně nebo kvalitativně orientovaný výzkum*

V pedagogické literatuře se autoři nejčastěji v souvislosti s výzkumem zabývají pohledem „slovo vs. číslo“, tedy výzkumem kvalitativně a kvantitativně orientovaným.

Kvantitativně orientovaný výzkum je zaměřený zásadně na číselné údaje. Monitoruje rozsah, frekvenci, míru, množství, které následně početně zpracovává. Výzkum je mířený na spíše větší skupiny jedinců a je využito matematické statistiky. Oproti tomu **kvalitativně orientovaný výzkum** není založený na číslech, ale naopak na procesech a jevech. Cílou skupinou zkoumání bývají menší skupiny a jejich originální rysy. Aby byla pedagogická realita co nejvíce prověřená, je třeba uvědomovat si vzájemný vztah i přesto, že se jedná o naprosto protichůdný typ výzkumu (Šafránková, Pedagogika 2011, str. 97-98)

Náš výzkum je především kvalitativního charakteru, ale zahrnuje i prvky kvantitativního výzkumu. Zjišťujeme nejenom učitelovy postupy a názory, zkušenosti s leváky, ale například i četnost leváků v ročnících, počet odučených let učitele celkem a v 1. ročníku.

7.1.1 Pedagogický výzkum

Jako cesta k dosažení námi stanovených cílů byl zvolen terénní pedagogický výzkum, mající za úkol odhalit nové zákonitosti v této problematice.

Definici pedagogického výzkumu nalezneme u Šafránkové (Pedagogika 2011, str. 89), která ho definuje jako *systematický proces zkoumání jevů, vztahů a procesů v pedagogické sféře, jejich predikce, vyvrácení nebo vyslovení na základě získaných informací.*

S odlišnou definicí přišel o desítky let dříve Travers v díle Úvod do pedagogického výzkumu (1969, s. 11). V tomto případě je pedagogický výzkum popsán činností situovanou na tvorbu organizovaného souhrnu poznatků o jevů, jimiž se vědeckým způsobem zaobírají pedagogové.

7.2 Výzkumné metody

K dosažení dvou námi vytyčených cílů je použito celkem tří metod výzkumu. V první řadě to je interview s učitelem, konkrétně **strukturovaný rozhovor** realizovaný v 1. fázi výzkumného šetření mající za cíl dosažení cíle č. 1. V druhé fázi výzkumného šetření je využito 2 výzkumných metod. První z nich je **pozorování** žáků během psaní zahrnující fotografický záznam jejich specifických hygienických návyků. Další metodou je **rozběr písemného projevu** leváků postavený na základě přepisu předtištěné věty.

7.2.1 Strukturovaný rozhovor

Charakteristiku metody rozhovorů (též zvané interview) můžeme nalézt v publikaci Pedagogika (2011, str. 104, 105) autorky Dagmar Šafránkové. Tato výzkumná metoda je postavená na komunikaci a interakci jednoho či více respondentů a výzkumníka, kdy výzkumník klade přímé dotazy a monitoruje motivy, fakta a postoje. Samotný proces výzkumu i jeho výsledky jsou přímo závislé na interakci s kladnou atmosférou, důvěrou a přátelským vztahem mezi všemi zúčastněnými. Velmi podstatnou roli zde hraje rovněž volba prostředí, kde rozhovor probíhá. Prostor by mělo být minimálně klidné a tiché, bez rušivých elementů.

Rozhovor dělíme podle rozsahu struktury otázek na strukturovaný rozhovor (uzavřené interview), nestrukturovaný rozhovor (otevřený interview) a polostrukturovaný rozhovor.

K dosažení cíle č. 1, tedy identifikování metodických postupů učitelů a zjištění využívaných pomůcek při výuce psaní leváků, je využito **strukturovaného rozhovoru** s kombinací otevřených otázek a otázek s nabídkou. Úvodní otázky zjišťují fakta o samotném učiteli (počet let praxe, počet odučených let v 1. ročníku, učitelovu lateralitu apod.). Další část rozhovoru mapuje učitelův metodický postup při nácviu psaní u leváků - odlišnosti v metodice výuky psaní leváků, způsoby osvojení metodiky prvopočátečního psaní apod. Poslední část strukturovaného rozhovoru se zabývá samotnými žáky leváky, kde zjišťujeme především fakta o hygienických návycích. Kompletní kostru pro strukturovaný rozhovor nalezneme jako přílohu C – Kostra strukturovaného rozhovoru s učiteli.

7.2.2 Pozorování

Pozorování je nejen klíčovou vědeckou metodou, ale zároveň je v pedagogice řazeno k jednomu z nejdůležitějších způsobů k posuzování a hodnocení pedagogické reality. Základními charakteristikami je plánovitost, cílevědomost a soustavnost určité zkušenosti. V pedagogické sféře jde především o sledování jevů, situací, jedinců a jejich činností. (Čabalová 2011, str. 100)

Předmětem pozorování nejsou pouze osoby, ale také předměty, se kterými pozorované osoby přichází do kontaktu, a také prostředí, ve kterém se pozorovaný vyskytuje. Existuje několik druhů pozorování - přímé a nepřímé pozorování, strukturované a nestrukturované pozorování, otevřené a skryté pozorování (Švaříček, 2007, str. 145)

K dosažení cíle č. 2, tedy zjištění specifík v hygienických návycích u leváků, konkrétně způsob držení psací potřeby a sklon písma v souvislosti s natočením psaní plochy, byla použita metoda přímého strukturovaného **pozorování**. Během pozorování bylo prováděno fotografování leváků mapující příznačnosti v hygienických návycích a jejich písemný projev sloužící k následné analýze.

7.2.3 Analýza práce žáků

Jde o rozbor výsledků žákovy činnosti, popř. splnění složitých i běžných úloh a výkonů. Kladem této metody je možnost provádět rozbor následně po výkonech žáků. Do prací žáka, které lze dobře analyzovat, patří ručně psané texty, popř. celé sešity, kresby, výrobky, a podobně.

Rozbor grafického projevu může rovněž být diagnostickou metodou k zjištění primárních příčin některých didaktických a vzdělávacích problémů.

Analýza práce v rámci našeho šetření probíhala na základě žákova **písemného projevu a fotografického záznamu**. Východiskem pro analýzu písemného projevu byla žákem opsaná věta psacím písmem podle předtištěné věty písmem hůlkovým. Fotografie sloužily k identifikaci úhlu naklonění psací plochy. Výsledky analýzy sloužily k naplnění 2. výzkumné otázky cíle č. 2 - Jaký sklon písma je vzhledem k natočení psací plochy u leváků zaznamenává?

7.3 Výzkumné šetření

7.3.1 Průběh realizovaného pedagogického výzkumu:

❖ Informační příprava

Studium literatury, předchozích výzkumných studií a diplomových prací, konzultace s odborníky, studie metod výzkumu.

❖ Projektování

Vymezení výzkumného pole, výzkumného problému a výzkumného vzorku:

KDE: základní školy (1. – 5. ročník)

KDY: 1. ročník v závěru školního roku, ostatní ročníky během celého školního roku

KOHO: **učitelé** (metodika + pomůcky) formou strukturovaného rozhovoru

žáci (hygienické návyky) formou pozorování a rozboru jejich prací

❖ Formulace cílů

Konkrétní cíle blíže rozepsány v kapitole 6.

❖ Organizační a materiální zabezpečení výzkumu

Oslovení škol, zajištění času v dopoledních hodinách během pracovního týdne, příprava potřebných materiálu

Školy byly osloveny o pomoc při realizaci výzkumu elektronickou cestou, kde byly zároveň seznámeny s podrobnostmi výzkumu s nastíněným postupem naší práce. Po souhlasu ředitele/ředitelky školy a jednotlivých učitelů byl výzkum naplánován tak, aby došlo k minimálnímu narušení samotné výuky. Výzkum byl proto pokaždé předem časově naplánován a bylo nutné mít připravené vždy všechny podklady a pomůcky k výzkumu.

Pro realizaci výzkumu bylo osloveno celkem třináct základních škol Libereckého kraje. Školy byly voleny na základě předchozí spolupráce v podobě průběžné či souvislé praxe a dále lokality, ve které žijí (Železný Brod).

Spolupráce v podobě realizace plného výzkumu proběhla se šesti z třinácti oslovených škol, a to ze tří důvodů. Prvním z nich byla ignorace škol na mou elektronickou žádost o spolupráci. Druhým důvodem byla skutečnost, že se jednalo o malou venkovskou školu s velmi malým počtem žáků, kde se momentálně nevyskytovali leváci. Třetí příčinou bylo dlouhodobé nenalezení oboustranně vyhovujícího dne pro realizaci (výzkumníkovy předměty na vysoké školy byly vyučovány především v dopoledních hodinách, časté akce školy, nepřítomnost učitelů,...), a proto bylo od spolupráce opuštěno.

❖ Realizace výzkumu, sběr a zpracování údajů:

Realizace a sběr údajů:

Výzkum byl realizován u **82 leváků** 1. – 5. ročníku ZŠ, **28 učitelů** 1. stupně (ve 28 třídách) na 6 základních školách v Libereckém kraji. V Železném Brodě to byly 2 základní školy, v Semilech rovněž 2 ZŠ, 1 ZŠ v Liberci a dále 1 ZŠ v Jablonci nad Nisou. Výzkum probíhal během školního roku 2014/2015 a 2015/2016.

Výzkum ve 2. - 5. ročnících probíhal podle časových dispozic škol i výzkumníka během celého školního roku, zatímco výzkum v 1. ročnících musel být zařazen vždy na konec školního roku, aby žáci měli co největší znalost jednotlivých písmen a byli schopni přepisu textu. Čas strávený v jedné třídě byl vždy jednu vyučovací hodinu bez ohledu na to, kolik leváků třídu navštěvuje.

Strukturovaný rozhovor probíhal v různých částech hodiny, zpravidla v čase, kdy žákům byla vyučujícím zadána samostatná práce s následnou společnou kontrolou. Odpovědi učitele byly zaznamenávány během dotazování ručně na čisté listy papíru, teprve následně byly přepisovány do originální kostry rozhovoru, sloužící k vyhodnocení jednotlivých výsledků pomocí programu Microsoft Word.

Proces **pozorování** leváků probíhal po dobu celé vyučovací hodiny, v rámci které měl každý z leváků za úkol přepsat psacím písmem předtištěnou větu tiskacím písmem. U žáků bylo umožněno pořídit fotografický záznam posedu a úchopu psací potřeby při psaní na základě podpisu rodičů, stvrzujícím souhlas s fotografováním jejich dětí během výuky a následné publikace na webových stránkách apod. Získané fotografie byly později přiřazovány k číslům jednotlivých žáků a děleny do skupin podle škol a ročníků.

Zpracování údajů:

Analýza práce žáka byla provedena na základě písemného projevu a fotografií. Rozbor písemného projevu žáků byl založen na základě přepisu věty, kterou měli leváci předepsanou v písankové lineatuře a jejich úkolem bylo ji přepsat psacím písmem. Z fotografií jsme zkoumali, pod jakým úhlem mají leváci nakloněnou psací plochu. V rámci analýzy levákova písemného projevu nás nejvíce zajímal sklon písma vzhledem k naklonění psací plochy.

Pro zpracování dat získaných na základě strukturovaného rozhovoru, který byl nejprve zaznamenáván ručně a následně přepisován do struktury v programu Microsoft Word, jsme použili program Microsoft Excel.

❖ **Zhodnocení výsledků výzkumného šetření**

Podrobně rozpracované výsledky šetření nalezneme v kapitole 8.



Obrázek 17: Průběh pozorování žáků během psaní, 24. 5. 2016 Železný Brod

7.3.2 Fáze výzkumného šetření

Náš výzkum je rozdělen do **dvou fází** výzkumného šetření. **První fáze** je zaměřená na **učitele** 1. stupně základní školy a má za úkol dosáhnout stanoveného cíle č. 1 a k němu stanovené výzkumné otázky. **Druhá fáze** výzkumu je orientovaná na **leváky** 1. – 5. třídy základní školy. Úkolem druhé fáze je dosáhnout cíle č. 2 a k němu stanoveným výzkumným otázkám.

7.4 Charakteristika respondentů výzkumného šetření

V našem výzkumném šetření jsme byli zaměřeni na dva subjekty – učitele 1. stupně ZŠ a leváky 1. stupně ZŠ.

7.4.1 Učitelé 1. stupně ZŠ

Výsledky výzkumného šetření vychází z odpovědí **25 učitelů** 1. stupně ZŠ. Z důvodu absence praxe v 1. ročníku nemohli být další 3 z oslovených učitelů zařazeni do výsledů šetření. Minimálně roční zkušenost v podobě vyučování prvopočátečního psaní v 1. ročníku byla nutnou podmínkou ke vhodnosti učitele ke zkoumání, kterým jsme směřovali k naplnění cíle č. 1.

Tabulku s počtem odučených let v 1. ročníku a odučených let celkově každého učitele nalezneme jako přílohu D. Počet let v 1. ročníku není přímo úměrný celkovému počtu odučených let. Někteří učitelé vyučují v cyklu vždy 1. -5. ročník, jiní působí stále jen v 1. a 2. ročníku, nebo naopak vyučují pouze v ročnících 2. – 5.

Mezi dotazovanými učiteli se objevil pouze jeden učitel s levorukou orientací. Leváky v roli učitele se zabýváme v kapitole 5. 6.

Z oslovených učitelů bylo 27 žen a 1 muž. Mezi oslovenými byl i pedagog s aprobací speciální pedagogika, který rovněž vyučuje prvopočáteční psaní v rámci výuky ve speciální třídě.

7.4.2 Leváci

Celkový počet zúčastněných leváků ve výzkumu je **82** (52 chlapců, 30 dívek). Výzkumu se zúčastnili leváci navštěvující 1. – 5. ročník základní školy a dále leváci speciální třídy, která spadá pod jednu ze základních škol.

Tabulku vyobrazující zastoupení jednotlivých ročníků, ve kterých výzkum leváků proběhl, najdeme v příloze E. Největší zastoupení měl 1. ročník. Leváků je z celkového počtu žáků v každé třídě v průměru 11,8 %, kdy speciální třída výrazně vynesla průměr směrem nahoru.

Příčinou výrazného početního rozdílu mezi jednotlivými ročníky je skutečnost, že nejprve byl výzkum prováděn v 1. ročnících, a to z důvodu schopnosti přepisu textu leváky až

v závěru školního roku prvního školního roku. Proto byly školy v květnových a červnových měsících požádány o spolupráci s 1. ročníky, ostatní ročníky byly zkoumány během všech měsíců školního roku. Z toho plyne další fakt, že zastoupení 2. ročníků je nejmenší, jelikož výzkum probíhal v několika případech na přelomu dvou školních roků, tudíž nebylo možné zkoumat leváky 2. ročníku, které jsem již v minulém školním roce zkoumala v rámci 1. ročníku.

8 Výsledky výzkumného šetření

Výzkumné šetření se skládalo ze **dvou etap**, přičemž každá z etap směřovala k naplnění jednoho ze stanovených cílů.

První etapy šetření se zúčastnilo **25 učitelů** - 24 učitelů vyučujících v 1. – 5. ročníku a 1 učitel vyučující ve speciální třídě určené pro žáky 1. – 9. třídy, který rovněž provádí výuku prvopočátečního psaní. Cílem první etapy výzkumného šetření bylo identifikování metodických postupů, které učitelé 1. stupně základní školy realizují při výuce psaní u žáků písčících levou paží. K uvedenému cíli jsme si stanovili výzkumnou otázku, jež měla vypátrat, **jaké metodické postupy** a k nim adekvátní **pomůcky při výuce psaní leváků** učitelé volí.

Druhé etapy výzkumného šetření je zúčastnilo **82 leváků**. Cílem druhé etapy bylo naplnění cíle č. 2 – Na základě pozorování žáků písčících levou rukou zjistit jejich specifika v hygienických návycích při osvojování psaní. První výzkumná otázka, která byla stanovena k tomuto cíli, vedla ke zjišťování, **jaké mají leváci způsoby úchopu psací potřeby během psaní**. Druhá výzkumná otázka stanovená k tomuto cíli vedla k šetření, které si kladlo za úkol vyšetřit, jaký **sklon písma se vzhledem k naklonění psací plochy u leváků** objevuje.

8.1 Výsledky první etapy výzkumného šetření

Úkol první etapy šetření bylo **identifikovat metodické postupy a k nim používané pomůcky během výuky psaní leváků**. Metodický postup učitele při výuce psaní rozdělíme do tří na sebe navazujících kroků - **období přípravných cviků, období poznávání a vlastního nácviku psaní a období zdokonalování rukopisu**. Charakteristiku jednotlivých kroků nalezneme v kapitole 2.4.1.

Úvodem uvádíme seznam všech používaných pomůcek v jednotlivých krocích nácviku prvopočátečního psaní, které se objeví ve výsledcích.

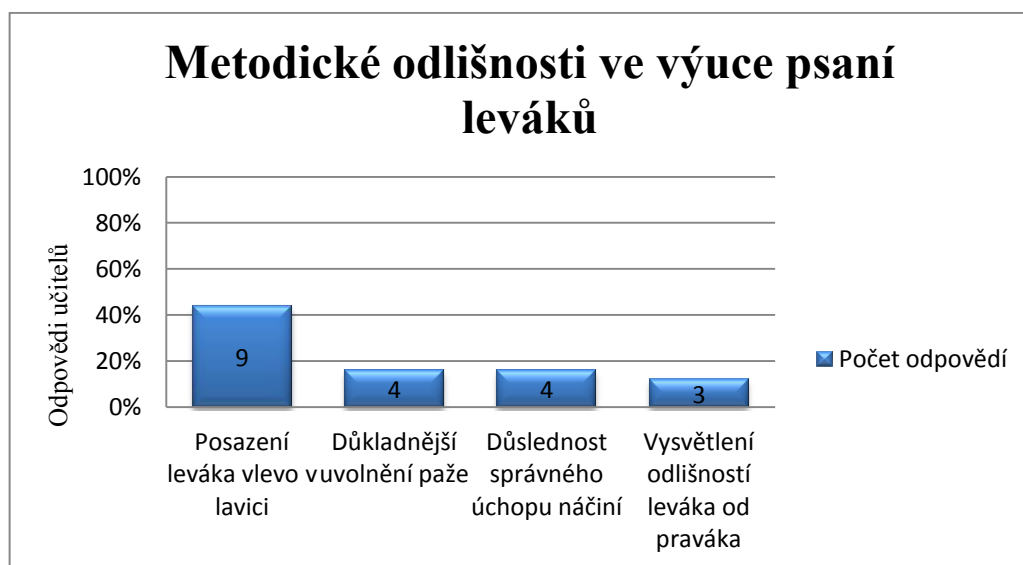
Tabulka 1: Pomůcky používané při nácviku psaní leváků

Číslo pomůcky	Pomůcka	Použití v metodickém kroku	Poznámka k pomůcce
1	Velký arch	1	Křídový papír
2	Tabule	1, 2	Psaní křídou/mokrým štětcem
3	Interaktivní tabule	1, 2	-
4	Mouka	1, 2	Psaní do mouky prstem
5	Písek	1, 2	Psaní do písku prstem
6	Písmenka na suchý zip	2	-
7	Modelína	2	-
8	List s předpisem	2	Obtahování písmen pastelkou
9	Knoflíky, žetony, korálky	2	Skládání tvarů písmen
10	Molitanová písmena	2	-
11	Stíratelná tabulka	2,3	-

Dále se zaměříme na jednotlivé kroky metodického postupu při nácvičku psaní u leváků a k nim používané pomůcky. Kroky metodického postupu psaní jsou celkem tři a následně budou rozpracovány na základě kapitoly 2.4.1. Celkem 24 % dotazovaných učitelů uvedlo, že při výuce prvopočátečního psaní nijak metodický postup pro leváky a praváky neodlišují. Naopak dalších 16 % učitelů tvrdí, že v případě nácvičku psaní leváků je potřeba projít jednotlivé kroky nácvičku psaní důkladněji než s praváky. Zbýlých 60 % učitelů postupuje podle běžného metodického postupu a odlišují výuku psaní leváků a praváků pouze v případě, že se vyskytne u žáků nějaká problematika.

8.1.1 Období přípravných cviků u leváků

Výsledky výzkumného šetření ukazují na skutečnost, že období přípravných cviků u leváků probíhá téměř shodně jako u praváků dle předepsaného metodického postupu (kapitola 2.4.1.1 Období přípravných cviků). Ve výsledcích se nám objevují pouze **čtyři odlišnosti ve výuce psaní leváků** – posazení leváka do levé poloviny lavice, důkladnější uvolnění paže, větší důslednost správného úchopu psacího náčiní a vysvětlení odlišností a práce leváků od praváků.



Graf 1: Metodické odlišnosti ve výuce psaní leváků

I přesto, že by levák měl být vždy posazen do levé poloviny lavice, graf 1 ukazuje, že tuto odlišnost v rámci výuky psaní leváků jmenovala necelá polovina dotazovaný učitelů. Metodickou odlišnost v podobě vysvětlení rozdílností mezi leváky a praváky jmenovalo pouze 12 % dotazovaných učitelů, a to i přesto, že mezi učitelů je pouze jeden učitel levák.

Komentář:

Posazení leváka do levé poloviny lavice nebylo jmenováno všemi učitelů pravděpodobně z důvodu, že ke zjišťování laterality a následnému vhodnému posazení leváků a praváků dochází ihned po nástupu do 1. ročníku. Po učitelově doporučení, jak mají leváci sedět,

si pravidlo pamatují nadále a sedají si podle toho i v dalších ročnících, aniž by učitel musel do zasedacího pořádku zasahovat.

Dále se budeme zabývat pomůckami, které učitelé během období přípravních cvičení u leváků používají.

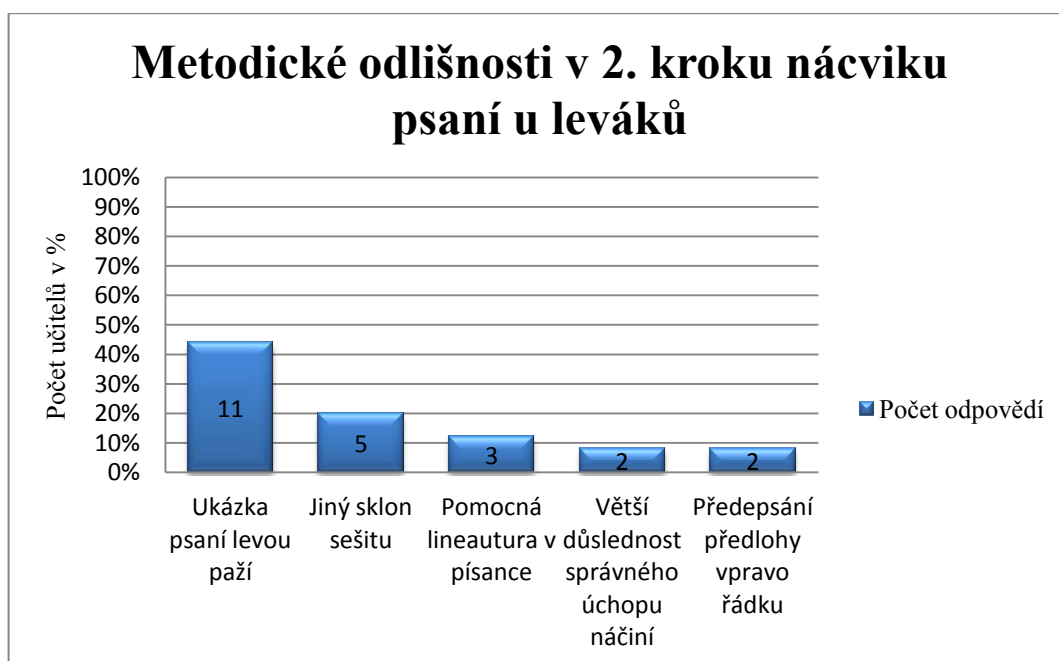
Tabulka 2: Pomůcky používané během 1. kroku nácviu psaní u leváků

Pomůcka	Četnost využití pomůcky učiteli	Četnost využití pomůcky učiteli v %
Mouka	10	40
Písek	9	36
Velký arch	9	36
Interaktivní tabule	4	16
Tabule	2	8

Z tabulky 2 se dozvídáme, že učitelé během nácviu přípravních cviků na psaní využívají nejčastěji sypký materiál v podobě mouky a písku. Interaktivní tabule, která se dostává do našich škol v nedávných letech, se v odpovědích učitelů objevuje vícrát než běžná tabule.

8.1.2 Období poznávání a vlastního nácviu písmen u leváků

Odpovědi všech učitelů se shodují v obsahu druhého kroku nácviu psaní a jsou totožné s námi uvedeným obsahem druhého kroku v kapitole 2.4.1.2 Poznávání a nácviu písmen. V případě výuky leváků odhalujeme celkem čtyři odlišnosti v metodickém postupu – učitelovu ukázkou psaní levou paží, jiný sklon psací plochy u leváků, pomocnou lineaturu v písance, vyšší důslednost správného držení psacího náčiní. Následně se na tyto odlišnosti zaměříme.



Graf 2: Metodické odlišnosti v 2. kroku nácviu psaní u leváků

Z grafu 2 se dozvídáme, že nejčastější odlišností ve výuce psaní leváku je ukázka psaní i levou paží, kterou provádí téměř polovina dotazovaných učitelů. Jiný sklon sešitu jmenovalo pouze 20 % učitelů, a to i přesto, že dle správného metodického postupu nácviku psaní má mít levák oproti pravákovi nakloněnou psací plochu odlišným směrem.

Komentář:

Učitelé během seznamování žáků praváků a leváků s písmeny a jejich následným nácvikem často používají „psaní na záda“ a „psaní do vzduchu“. Celkem 60 % učitelů provádí „psaní do vzduchu“ a 48 % „psaní na záda“. Většina těchto učitelů se shoduje na názoru, že za přítomnosti leváků ve třídě je třeba tyto úkony zařazovat častěji.

Nyní nás budou zajímat pomůcky, které učitelé používají během období poznávání a nácviku písmen.

Tabulka 3: Pomůcky učitele v období poznávání a nácviku písmen

Pomůcka	Počet učitelů používající pomůcku (celkem 25)	Počet učitelů používající pomůcku v %
Písanka	24	96
Stíratelná tabulka	19	76
Modelína	17	68
Interaktivní tabule	16	64
Mouka	10	40
Písek	9	36
Písmenka na suchý zip	9	36
Knoflíky, korálky, žetony	8	32
Molitanová písmenka	7	28
Tabule	2	8
List s předpisem	2	8

Z tabulky 3 je patrné, že pouze jeden z dotazovaných učitelů nepoužívá při výuce psaní písanku. Oblíbenými pomůckami jsou stíratelná tabulka, modelína a interaktivní tabule, které používá vždy více než polovina dotazovaných učitelů. Využití klasické tabule bylo jmenováno pouze dvěma učiteli.

Komentář:

Jediný učitel, který nepoužívá písanku během výuky psaní, připravuje pro žáky vlastní listy s přepisem jednotlivých písmen, následně slov a textu. V začátcích výuky preferuje seznamování a nácvik s písmeny pomocí smyslů za doprovodu procvičení jemné motoriky, a to v prostoru školy i v jejím okolí. Naopak se snaží co nejméně žáky zaměstnávat psaním v lavici.

Stíratelné tabulky jsou u učitelů 1. stupně často oblíbeny pravděpodobně z důvodu jejich mnohostranného využití. Tyto tabulky mohou sloužit nejenom k samotnému procvičení psaní, ale také například k výpočtu matematických příkladů, vlastním poznámky žáků apod. Dalším důvodem oblíbenosti tabulek může být jejich finanční dostupnost. I přesto, že se na tabulky musí psát speciálními fixami, které poměrně rychle vysychají, je cena samotné tabulky poměrně nízká vzhledem k době její životnosti. Modelínu umístěnou na 2. místě je také možné označit jako mnohoúčelovou pomůcku. Využití má modelína nejen k procvičení tvarů písmen, ale také

k prostorovému modelování v rámci praktických činností nebo například v hodinách matematiky, kdy slouží k reálnému zobrazení určitého počtu. Tabule se překvapivě objevuje až na místě posledním. Jako příčinu nejmenování tabule učitelem častěji vidíme jako důvod nezahrnutí této pomůcky do nabídky při kladení otázky. Domníváme se, že učitelé berou využití tabule během každodenní výuky automaticky, a proto ji zapoměli jmenovat.

Běžná tabule se ve výsledcích objevuje zřídka, jelikož učitelé ji díky jejímu každodennímu používání ve výuce berou automaticky.

Součástí dotazování učitele ohledně využívaných pomůcek byla položena otázka, zda připravují pro leváky písanku s předlohou na straně opačné, tedy straně pravé. Z dotazovaných učitelů připravili během své dosavadní praxe písanku s předpisem na druhé straně pouze 2 učitelé, z čehož 1 následně označil tuto odlišnost pro leváky jako zbytečnou. Někteří učitelé přiznali, že se nikdy s žádnou takto předepsanou písankou nikdy nesetkali, a tudíž je ani tato možnost usnadnění práce leváků při psaní nenapadla. V několika případech naopak učitelé uvedli, že nepřipravují levákům přepis na druhé straně záměrně, z důvodu přípravy na běžné pomůcky, uzpůsobené spíše pravákům. Více informací o písankách s předlohou na pravé straně nalezneme v kapitole 5.7.1.

8.1.3 Zdokonalování vlastního psaní

V rámci závěrečného kroku nácviku psaní, kdy dochází ke zdokonalování psaného projevu každého žáka, neregistrujeme přílišné odlišnosti od běžného metodického postupu, který nalezneme v kapitole 2.4.1.3 Zdokonalování vlastního psaní. Učitelé se shodují, že žáci stále používají písanky, které však obsahují náročnější text. Dále píše vlastní texty, které jsou delšího charakteru. Stíratelná tabulka je používána v 76 %, tedy stejně jako v předchozím kroku nácviku psaní.

Odlišnosti v odpovědích učitelů na metodický 3. (závěrečný) krok nácviku psaní u leváků i praváků nalézáme v hledisku tolerance rychlosti psaní. Celkem 36 % dotazovaných učitelů je názoru, že má být žákům bez ohledu na jejich laterality ponechán nevymezený čas na psaní. Další 24 % učitelů toleruje rychlost psaní pouze u leváků a žáků s diagnostikovanou poruchou učení (charakteristiku jednotlivých poruch učení nalezneme v kapitole 5.5 Poruchy učení u leváků). Zbylých 40 % učitelů vymezuje čas na psaní podle průměrně rychle píšících žáků.

Součástí mapování metodického postupu nácviku psaní u leváků byla další otázka, která zjišťovala, zda by měl mít levák úlevu při hodnocení grafického vzhledu písma. Výsledky ukazují, že téměř třetina dotazovaných učitelů uplatňuje levákům úlevu při hodnocení grafického projevu. Jeden z učitelů dokonce hodnocení písma u leváků nehodnotí vůbec. Tento učitel je jediným levákem, který se mezi dotazovanými učiteli vyskytl. Další unikátností tohoto učitele je nácvik prvopočátečního psaní, který provádí v paralele s metodou čtení zvané „Sfumato“¹².

¹² **Sfumato** - Metodika „Sfumato – Splývavé čtení“ spadá do oblasti inkluzivního myšlení („inkluzivní výchova a vzdělávání“), tzn. že v sobě obsahuje individuální přístup s respektováním věkových zvláštností. Dítě je pozorné, soustředěné a aktivní zároveň. (www.sfumato.cz)

U leváků nás zajímalo, jaké školní potřeby používají během výuky. Z výsledků šetření vyplývá, že značná část leváků používá potřeby bez uzpůsobení jedné z lateralit, tedy potřeby, které mohou používat leváci i praváci. Potřebami pro leváky se zabýváme v kapitole 5.7.

V našich výsledcích se objevují tři druhy psací potřeby a tři další školní potřeby uzpůsobené pro používání leváky. Uzpůsobení všech tří psacích potřeb spočívá ve speciálním vytvarování násadky podporující správný úchop psacího náčiní. V grafu 3 můžeme vidět, jaké potřeby uzpůsobené přímo levákům zkoumaní leváci používají.



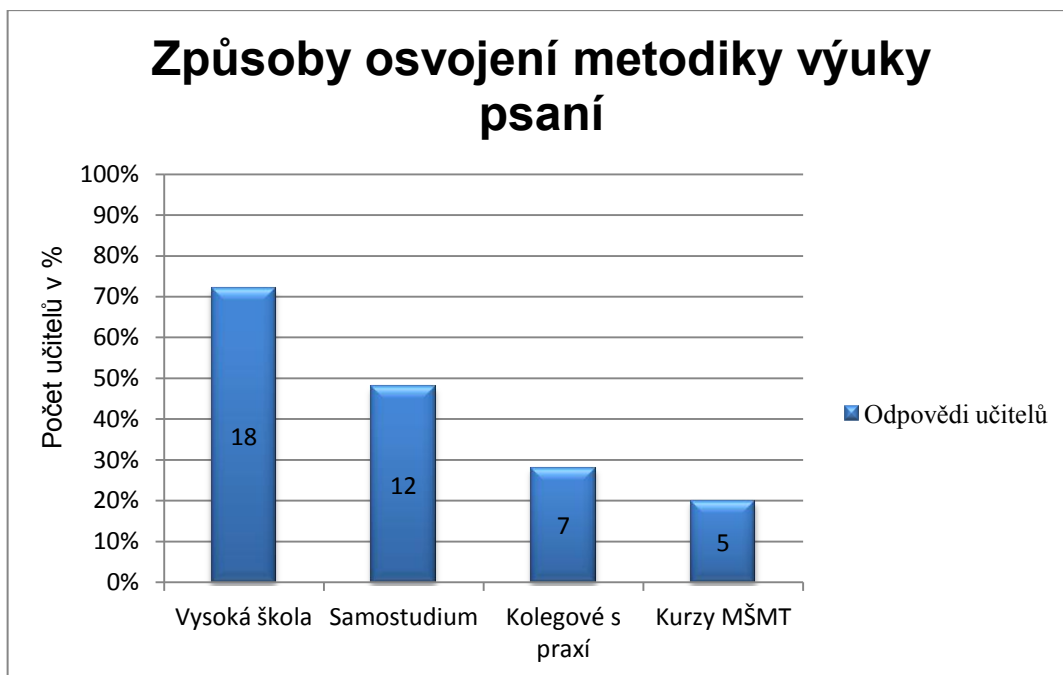
Graf 3: Používání školních potřeb pro leváky

Z grafu 3 můžeme vidět, že nejfrekventovanější psací potřebou pro leváky je pero, kterým píše 73 % zkoumaných leváků. Obyčejná tužka a pastelky uzpůsobené levákům jsou používány značně méně. Tužka je běžně používána 20 % dotazovaných a pastelky 15 % dotazovaných leváků. Ze šetření dále vyplývá, že jednoznačně nejpoužívanější školní potřebou pro leváky jsou nůžky, které používají téměř ¾ leváků. Ořezávatko a pravítko se u leváků objevuje velmi zřídka.

Komentář:

Psací náčiní pro leváky je nejvíce používáno žáky 1. ročníků, kde se nejvíce dbá, aby měl žák vhodnou psací potřebu, která mu nebude ztěžovat nácvik psaní, nepovede ke špatné fixaci úchopu potřeby a další problematice v hygienických návycích. Pravítko je naopak používáno leváky druhé dekády 1. stupně, kdy dochází k výuce geometrie.

Na závěr kapitoly zabývající se metodickými postupy učitelů při prvopočátečním psaní leváků uvádíme graf, který nám ukazuje způsob osvojení prvopočátečního psaní. I přesto, že se u učitelů předpokládá, že byli seznámeni s metodikou nácviku prvopočátečního psaní v rámci vysoké školy, ne vždy tomu tak je. Učitelé si osvojují metodiku psaní různými způsoby, a to bez ohledu na to, zda získali metodické základy na VŠ nebo si dále metodiku psaní prohlubují. V několika případech došlo k osvojení či prohloubení metodiky výuky psaní z více zdrojů.



Graf 4: Způsoby osvojení metodiky výuky psaní

Z grafu 4 je patrné, že učitelé si osvojili metodiku psaní v rámci vysoké školy pouze v 72 %, tedy pouze 18 dotazovaných učitelů, a zbylých 7 učitelů bylo seznámeno s metodikou jiným způsobem. Často frekventovaným způsobem osvojení metodiky je samostudium založené na čtyřech pilířích. Prvním z nich je odborná literatura, druhým metodické listy, třetím články v odborných časopisech. V poslední řadě to je internet, který je v dnešní době ze všech zdrojů nejdostupnější.

8.2 Výsledky druhé etapy výzkumného šetření

Úkolem druhé etapy šetření bylo odpovědět na dvě výzkumné otázky k cíli č. 2.

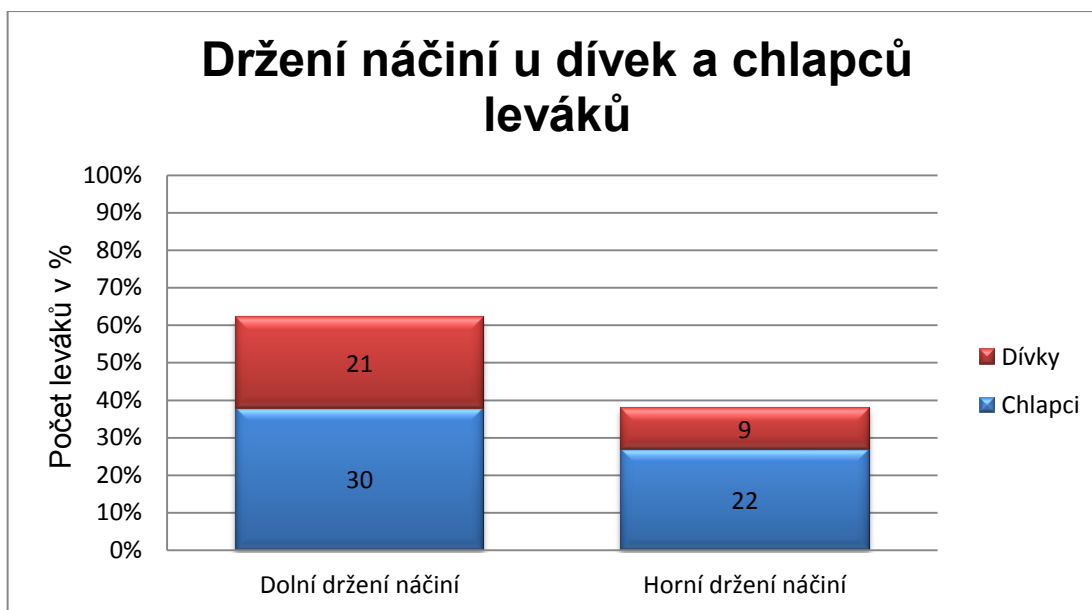
První výzkumná otázka k cíli č. 2 si kladla za úkol **zmapovat způsoby úchopu psacího náčiní u leváků**. Při psaní leváků i praváků shledáváme několik způsobů držení psacího náčiní. Mezi nejčastěji objevené patří špetkový úchop, hrníčkový úchop, křečovitý úchop – nízký/vysoký, špetkový úchop s palcem, protažená hrstička, pěstičkový úchop. Jako jediný správný úchop je považován **špetkový úchop**. Charakteristiku a ukázkou jednotlivých úchopů psacího náčiní nalezneme v kapitole 3.2 Způsob držení psacího náčiní.

Druhá výzkumná otázka k cíli č. 2 byla zaměřená na **sklon písma v závislosti na naklonění psací plochy u leváků**. Odpověď na druhou výzkumnou otázku jsme hledali pomocí analýzy grafického projevu žáků vycházející z opisu předepsané věty a fotografického záznamu, který byl během psaní leváků pořizován. Vzorový list s předpisem věty nalezneme jako přílohu E.

8.2.1 Způsoby držení psací potřeby u leváků

Při psaní leváků dále evidujeme **dva způsoby držení psací potřeby – dolní a horní**. Popis jednotlivých způsobů psaní u leváků nalezneme v kapitole 5.3.

Následující graf se zaměří na zastoupení dívek a chlapců píšící jednotlivými způsoby držení.



Graf 5: Způsoby držení psacího náčiní leváky

Z grafu 5 vyplývá, že dolním držením píše mnohem více leváků než držením horním. Dolní způsob používá 62 % zkoumaných leváků, přičemž horním způsobem píše pouze 38 % zkoumaných leváků. Graf 5 dále ukazuje, že chlapci píší horním držením mnohem častěji než dívky. U chlapců zaznamenáváme využití dolního způsobu vzhledem k hornímu v poměru 3:2, zatímco u dívek je držení dolní – horní v poměru 2:1.

Komentář:

Horní způsob držení (často zvaný jako „dráповitý“) je považován především v prvních ročnících 1. stupně jako nesprávný, proto jsou leváci od samého začátku výuky prvopočátečního psaní vedeni k dolnímu způsobu držení. I přesto je pro některé leváky přirozenější držet psací náčiní horním způsobem, proto je obvykle žákům vyšších ročníků 1. stupně horní držení psací potřeby respektováno.

To, že se nám ve výsledcích objevuje dolní způsob držení značně častěji než způsob horní, může mít za příčinu fakt, že značná část výzkumu byla realizována v 1. ročníku. Jak již bylo výše zmíněno, v 1. ročníku jsou všichni žáci vedeni k dolnímu držení a až v dalších ročnících si dle jeho potřeby mění za držení horní nebo zůstává u držení dolního.

Nyní se budeme zabývat způsoby držení psací potřeby u jednotlivých metod psaní leváků.

Tabulka 4: Způsoby úchopu psací potřeby u jednotlivých držení

Způsob úchopu psacího náčiní	Dolní držení	Dolní držení v %	Horní držení	Horní držení v %
Špetkový úchop	17	21	13	16
Křečovitý úchop vysoký	10	12	7	8,5
Křečovitý úchop nízký	9	11	5	6
Špetkový úchop s palcem	5	6	2	2,5
Hrníčkový úchop	5	6	2	2,5
Pěstičkový úchop	3	3,5	2	2,5
Protažená hrstička	2	2,5	0	0
Celkem leváků	51	62	31	38

Tabulka 4 ukazuje, že v případě dolního i horního způsobu držení nejčastěji sledujeme špetkový úchop psací potřeby, tedy úchop správný, kterým píše téměř více než 1/3 leváků. Ze špatných způsobů úchopů náčiní často registrujeme křečovitý úchop vysoký i nízký, a to u obou způsobů držení. Úchop zvaný protažená hrstička registrujeme u dolního psaní minimálně, u horního způsobu vůbec.

Komentář:

V mnoha případech nedokázal učitel při strukturovaném rozhovoru odpovědět, kterým konkrétním způsobem úchopu každý z leváků píše, proto byl způsob úchopu a držení náčiní u každého jedince nakonec určen na základě fotografického záznamu získaného během pozorování při psaní.

Špatné způsoby úchopu psacího náčiní sledujeme především u žáků druhé dekadý 1. stupně, kdy učitelé více respektují osobitý způsob uchopení každého z žáků.

8.2.2 Sklon písma vzhledem k naklonění psací plochy u leváků

Sklon písma celkem **82 leváků** byl získán na základě přepisu věty. Naklonění psací plochy vychází z fotografií žáků, které byly pořízeny u všech žáků.

Natočení psací plochy je naprosto individuální u každého jedince a mělo by vycházet ze sklonu písma. V tomto případě hraje důležitou roli právě učitel při nácvičku psaní, který má každému žákovi pomoci s nalezením vhodného naklonění plochy za cílem správného sklonu písma. Nejčastěji je udáváno jako výchozí natočení kraje sešitu od kraje lavice o 15-25 °, kdy leváci natáčí levý horní roh doprava nahoru. Natočením psací plochy se zabýváme v kapitole 3.3.

Za správný sklon písma je považovaný sklon 75 ° vpravo, sklon mezi 60-90 ° je rovněž tolerován. Správným sklonem písma se zabýváme v kapitole 2.5.1 Problematika sklonu písma.

Zdena, Jirka a Dana mají
rádi sýr.

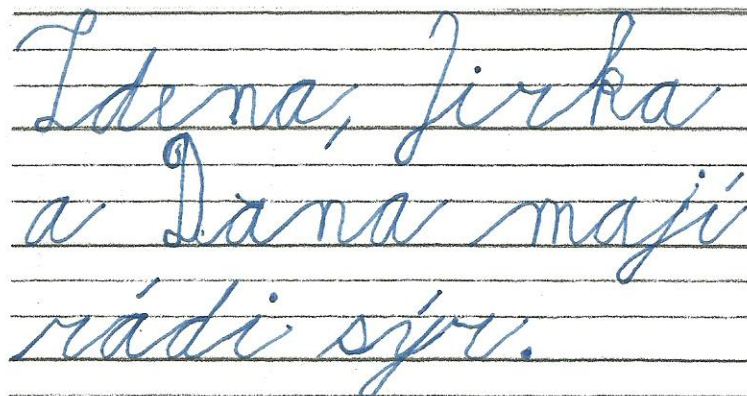
Obrázek 18: Ukázka přepisu věty leváka s normálním sklonem, 13. 3. 2017, Liberec

Zdena, Jirka a Dana
mají rádi sýr.

Obrázek 19: Ukázka přepisu věty leváka se stojatým písmem, 9. 1. 2017, Liberec

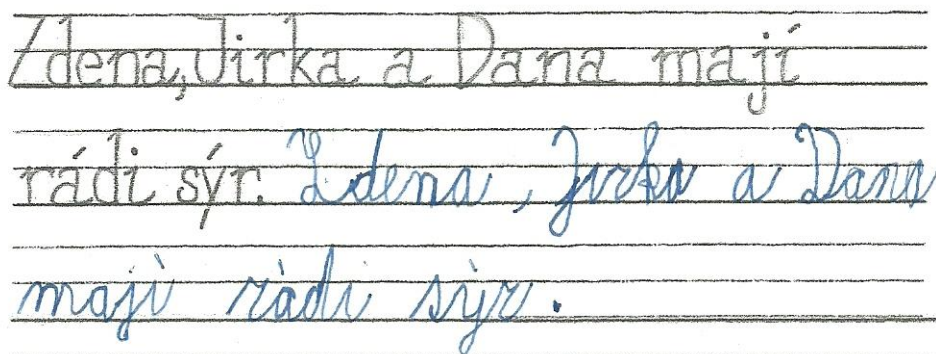
Zdena, Jirka a Dana
mají rádi sýr.

Obrázek 20: Ukázka přepisu věty leváka s ležatým písmem, 9. 1. 2017, Liberec



Zdena, Jirka
a Dana mají
rádi sýr.

Obrázek 21: Ukázka přepisu věty leváka s vějířovým písmem, 8. 6. 2015, Semily



Zdena, Jirka a Dana mají
rádi sýr. Zdena, Jirka a Dana
mají rádi sýr.

Obrázek 21 Ukázka přepisu věty leváka s rozvráceným písmem, 8. 6. 2016, Semily

U leváků shledáváme celkem **tři způsoby naklonění psací plochy**. V první řadě to je naklonění listu levým horním rohem nahoru, kdy tato varianta naklonění je u leváka považována za vhodnou. Druhým způsobem je naklonění pravého horního rohu nahoru, kdy se jedná o naklonění popisované jako vhodné pro praváky. V poslední řadě leváci nenatáčejí psací plochu ani jedním směrem, rohy plochy zůstávají v jedné rovině a střed listu je tak kolmý k tělu leváka.



Obrázek 22: Naklonění prací plochy levým horním rohem doprava, 17. 2. 2017, Semily



Obrázek 23: Naklonění psací plochy pravým horním rohem doleva, 12. 2. 2016, Liberec



Obrázek 24: Psací plocha rovnoběžná s okrajem lavice, 5. 4. 2016, Železný Brod

Následuje tabulka ukazující na sklon písma u výše zmíněných způsobů naklonění psací plochy. Charakteristiku sklonu písma a jeho rozdělení nalezneme v kapitole 2.5.1 Problematika sklonu písma.

Tabulka 5: Sklon písma leváků vzhledem k naklonění psací plochy

Naklonění psací plochy	Normální sklon – 75 °	Stojaté písmo – 90 °	Ležaté písmo – úhel pod 60 °	Vějířové písmo	Rozvrácené písmo
Levý horní roh doprava	16	10	4	2	1
Pravý horní roh doleva	7	3	9	-	1
Plocha rovnoběžná s krajem lavice	12	5	8	1	3
Celkem leváků	29	24	21	4	4
Celkem leváků v %	35	29	26	5	5

Z tabulky 5 je patrné, že nejvíce leváků má sklon písma okolo 75 °, tedy sklon správný. Leváci se správným sklonem písma nejčastěji naklání psací plochu levým horním rohem doprava nebo nechávají psací plochu rovnoběžnou s krajem lavice. Ve výsledcích se také často objevuje písmo stojaté, kterým píše především leváci s nakloněnou psací plochou levým horním rohem doprava. Ležaté písmo zaznamenáváme u více než ¼ leváků, u kterých se sklon písma pohybuje mezi 40 – 60 ° vpravo. Leváci s ležatým písmem píše většinou na list rovnoběžný s krajem lavice.

Komentář:

Leváci, kteří píše dolním způsobem, naklání nejvíce psací plochu levým horním rohem doprava, tedy tak, jak je od samého začátku prvopočátečního psaní učitel učí plochu naklánět. Leváci píšící horním způsobem naopak častěji naklání psací plochu pravým horním rohem doleva, tedy stejně jako praváci.

Na písemný projev a celkovou školní úspěšnost mají velký vliv **poruchy učení**. Mezi zkoumanými leváky je celkem jedenáct jedinců s diagnostikovanou poruchou učení a u dalších deseti se předpokládá diagnostikování v následné době. Charakteristikou nejčastěji vyskytovaných poruch učení jsme se zabývali v kapitole 5.5. Nejvíce se objevuje z poruch učení dyslexie, dysgrafie a dysortografie a dále porucha pozornosti „ADHD“¹³. Poruchu ADHD mají diagnostikovanou 3 žáci z běžných tříd 1. – 5. ročníku a jednou je tato porucha pozornosti diagnostikována u žáka speciální třídy.

¹³ ADHD - anglická zkratka pro neurovývojové poruchy s názvem Attention Deficit Hyperactivity Disorder. V překladu do češtiny jde o hyperaktivitu s poruchou pozornosti. (<http://www.adehade.cz>)

Závěr

Leváctví je stejně staré jako lidstvo samo, ale teprve v posledních letech se stalo rovnocenným s praváctvím. V naší společnosti tvoří leváci menšinu oproti pravákům, ale i tak je jich mezi námi značné množství. Leváci, zrovna tak jako praváci, mají svoje zvláštnosti, které je potřeba respektovat a podpořit především v útlém věku, kdy dochází k vyhranění dominantní laterality a také nácviku prvopočátečního psaní.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí, a to z části teoretické a praktické. Teoretická část se nejprve zabývá charakteristikou dítěte mladšího školního věku. Dále popisuje písmo jako takové, jeho historii, a také vymezuje roli písma ve školní výuce dle Rámcového vzdělávacího programu. Popisujeme jednotlivé kroky metodického postupu k výuce prvopočátečního psaní. Nalezneme zde také popis jednotlivých hygienických návyků, způsobů úchopu psacího náčiní a také hodnocení grafického projevu žáků. Následuje kapitola „lateralita“ obsahující její třídění, charakteristiky. Závěrečnou kapitolou je kapitola „Leváctví“. Ta zahrnuje celou řadu podkapitol, které popisují metodiku psaní levou rukou, praktické a společenské problémy leváků, zvláštní talent a nadání leváků, a také charakteristiku školních pomůcek uzpůsobených levákům, které jsou během výuky používány.

Praktická část je postavená na **dvou hlavních cílech**, které byly k našemu výzkumnému šetření stanoveny. Z důvodu obsáhlosti jednotlivých cílů byl výzkum rozdělen na **dvě fáze**.

První z hlavních cílů byl zaměřený na **učitele** 1. – 5. ročníku základní školy. Úkolem cíle č. 1 bylo **identifikovat metodické postupy učitele při výuce psaní leváků a pomůcky**, které během nácviku používá. Výsledky ukazují, že učitelé při výuce prvopočátečního psaní leváků zpravidla postupují dle běžného metodického postupu vhodného pro výuku psaní leváků i praváků, který někteří učitelé rozšiřují ve prospěch leváků. Důvodem může být, že leváci mají odlišné individuální potřeby, a proto pro leváka jako člena menšiny je náročnější proces učení psaní, a to především v případě, že i sám učitel je pravák. Odlišnosti ve výuce psaní sledujeme v podobě posazení leváka do levé poloviny lavice, ukázky psaní levou paží nebo větší toleranci na rychlost psaní a vzhled písemného projevu leváků. Nejpoužívanějšími pomůckami během nácviku psaní jsou písanky, stíratelné tabulky, modelína a mouka. Stíratelné tabulky, modelína a mouka jsou pravděpodobně tolik oblíbené pomůcky ve výuce díky tomu, že jsou poměrně finančně dostupné a zároveň mají mnohostranné využití.

Druhý z hlavních cílů, na kterém byla postavena druhá fáze výzkumného šetření, je orientována na **leváky** 1. – 5. ročníku ZŠ. Cíl č. 2 si klade za úkol **zjistit specifika v hygienických návycích u leváků během osvojování psaní**. K tomuto cíli se vztahovaly dvě výzkumné otázky.

První výzkumná otázka stanovená k cíli č. 2 měla vypátrat, **jaké způsoby úchopu psacího náčiní se u leváků objevují**. Výsledky šetření vedou k závěru, že leváci píšou ve většině případů pomocí správného „špetkového“ držení psacího náčiní, a to v případě dolního i horního způsobu psaní. Ze špatných způsobů držení zaznamenáváme nejčastěji křečovitě držení. Domníváme se, že v běžné výuce píše mnohem více leváků špatným držením psacího náčiní, které bylo chvilkově nahrazeno správným držením z důvodu uvědomění si, že jsou zkoumání.

Úkolem druhé výzkumné otázky k cíli č. 2 bylo zjistit, **jaký sklon písma mají leváci v závislosti na naklonění psací plochy**. Analýza písemného projevu leváků ukazuje na značné odlišnosti u sklonu písma a různého způsobu naklonění plochy u jednotlivých leváků. Správný sklon zaznamenáváme většinou u leváků, kteří naklání plochu podle doporučení učitele – levý horní roh doprava. Leváci se správným nakloněním psací plochy píšou také často stojatým písmem, které se rovněž objevuje u žáků s psací plochou rovnoběžnou s krajem lavice. Špatný sklon písma není důsledkem pouze nevhodného naklonění plochy, ale i obtíží v rytmu psaní, nedostatečným zafixováním tvarů jednotlivých písmen a špatným úchopem psacího náčiní. Výsledkem pak bývá právě vějířové a rozvrácené písmo.

Sklon písma a naklonění psací plochy mají zkoumaní leváci rozmanitý z pravděpodobného důvodu, že zpravidla nedochází ke správnému sezení v lavici. Žáci často nesedí čelem k lavici, přisedávají si jednu z dolních končetin apod.

Výsledky našeho výzkumného šetření nedávají obecnou platnost, vypovídají pouze o výzkumném vzorku, na kterém bylo naše šetření postaveno.

Doufáme, že tato diplomová práce, a především výsledky výzkumného šetření, poslouží učitelům 1. stupně k rozšíření vědomostí o metodice prvopočátečního psaní a způsobí následný zájem o hlubší zaměření na specifika leváků během výuky prvopočátečního psaní.

Seznam literatury a jiných zdrojů

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BACHMANNOVÁ, J., KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J.,
Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Lidové noviny, 2002, ISBN 807106484x.
- DOLEŽALOVÁ, J., 1998. Prvopočáteční psaní. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-938-5
- DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník: terminologický a výkladový*. 2. vyd. / Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001. ISBN 80-902536-2-8.
- FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, Miroslava NOVOTNÁ a Jiří HAVEL. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, ISBN 80-85931-64-8.
- FASNEROVÁ, Martina. *Vybrané kapitoly z elementárního čtení a psaní*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, Skripta. ISBN 978-80-244-3143-7.
- HEALEY, Jane M. *Leváci a jejich výchova: [jak u malého dítěte rozpoznat leváctví: jak pomoci dítěti, které je levákem ..]* Praha: Portál, 2002, Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-701-9.
- JEŘÁBEK, Jan. *Grafologie: diagnostika osobnosti : (úvod do grafologické diagnostiky)*. 2. rozš. vyd. Praha: Argo, 1997, ISBN 80-7203-141-4.
- KŘIVÁNEK, Zdeněk a Radka WILDOVÁ. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998, ISBN 80-86039-55-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Galén, 1994, ISBN 80-85824-06-X.
- MATĚJČEK, Zdeněk; ŽLAB, Zdeněk. *Zkouška laterality. Psychodiagnostika, Bratislava, 1972.*
- MLČÁKOVÁ, Renata. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada, 2009, Pedagogika. ISBN 978-80-247-2630-4.
- PENC, Václav. *Metodika psaní: prozatímní učebnice pro pedagogické fakulty*. 3. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1966.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-579-2.
- SOVÁK, Miloš. *Metodika výchovy leváků*. Praha: SPN, 1966

- SOVÁK, Miloš. *Lateralita jako pedagogický problém*. Praha: SPN, 1962
- SOVÁK, Miloš. *Výchova leváků v rodině*. 7. vyd. Praha: SPN, 1985
- SOVÁK, Miloš. *Výchovné problémy leváctví*. Praha: SPN, 1960
- SYNEK, František. *Záhady levorukosti: Asymetrie u člověka*. Praha: Horizont, 1991, 175 s. ISBN 80-7012-054-1.
- ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika: pedagogické projektování výuky : úvod do pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2011, Pedagogika. ISBN 978-80-247-2993-0.
- ŠVAŘÍČEK, A&NBSP a KOLEKTIV. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Nakladatelství Portál, 2007, ISBN 978-80-262-0644-6.
- VODIČKA, Ivo. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-479-3.
- VOKURKA, Martin a Jan HUGO. *Velký lékařský slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Maxdorf, c2004, xv, ISBN 80-7345-037-2.
- ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD : [specifické vývojové poruchy čtení, psaní a dalších školních dovedností]*. 10., zcela přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-800-7.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- ADHD. 2015. *Poruchy ADHD*. [online]. [vid. 16. 12. 2016]. Dostupné z: <http://adhd.cz/dite/adhd-u-deti.html>
- JAK SPRÁVNĚ PSÁT. 2015. *Příklad správného a špatného psaní*. [online]. [vid. 10. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>
- LENCOVÁ, R., 2008. *O Comenia Script*. [online]. [vid. 4. 1. 2017]. Dostupné z: http://lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo
- LEVÁCTVÍ. 2012. *Pomůcky pro leváky*. [online]. [vid. 13. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.levactvi.cz/pomucky-pro-levaky/>
- SFUMATO. 2017. *Metodika sfumato*. [online]. [vid. 25. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.sfumato.cz/metodika-sfumato.html>

ZDROJE OBRÁZKŮ

AKTIVÁČEK. 2015. Stíratelná tabulka. In: *aktivacek.cz* [online]. [vid. 4. 1. 2017]. Dostupné z: <http://aktivacek.cz/produkt/stiratelna-tabulka-centropen-pro-1-tridu-zs-1706/>

CLARKOVÁ, M., 1979. Horní a dolní držení levou paží. In: SOVÁK, M., 1985. *Výchova leváků v rodině*. 7. vyd. Praha: SPN

FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, Miroslava NOVOTNÁ a Jiří HAVEL. 1990. Druhy latinky: *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido

FASNEROVÁ, M. 2012. Komparace metod: *Vybrané kapitoly z elementárního čtení a psaní*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci

FRAUS, 2012. Učebnice FRAUS pro výuku čtení a psaní metodou genetickou. In: *ucebnice.fraus.cz* [online]. [vid. 4. 1. 2017]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-i-stupen-cesky-jazyk-geneticka-metoda-zaciname-cist-a-psat/p5472icu1scjgmicu1sicu.html>

LENCOVÁ, R., 2008. Ukázka abecedy Comenia Script. In: *Lencova.eu* [online]. [vid. 4. 1. 2017]. Dostupné z: http://lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo

JAK SPRÁVNĚ PSÁT. 2015. Špetkový úchop. In: *jak-spravne-psat.cz* [online]. [vid. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

JAK SPRÁVNĚ PSÁT. 2015. Křečovitě držení. In: *jak-spravne-psat.cz* [online]. [vid. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

JAK SPRÁVNĚ PSÁT. 2015. Hrníčkový úchop. In: *jak-spravne-psat.cz* [online]. [vid. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

JAK SPRÁVNĚ PSÁT. 2015. Křečovitě držení. In: *jak-spravne-psat.cz* [online]. [vid. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

JAK SPRÁVNĚ PSÁT. 2015. Protažená hrstička. In: *jak-spravne-psat.cz* [online]. [vid. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

JAK SPRÁVNĚ PSÁT. 2015. Pěstičkový úchop. In: *jak-spravne-psat.cz* [online]. [vid. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

KŘIŠŤANOVÁ, L., 1998. Záznamový arch k vyhodnocení dominance laterality: *Diagnostika laterality a psaní levou rukou*, Gaudeamus

STABILO. 2015. Pero STABILO EASY originál pro leváky. In: stabilo.com [online].
[vid. 2. 2. 2017]. Dostupné z:
<https://www.stabilo.com/cz/produkt/2382/psan%C3%8D/stabilo-easyoriginal>

Seznam příloh

- A. Básnička pro správnou fixaci hygienických návyků
- B. List z novin
- C. Kostra strukturovaného rozhovoru
- D. Předpis věty
- E. Zastoupení leváků a počtu tříd jednotlivých ročníků ve výzkumu

Příloha A: Básnička pro správnou fixaci hygienických návyků

Pozor, milí prvňáci,

připravte se na práci.

Sešit mírně nakloníme,

pak se rovně posadíme.

Narovnáme záda,

záda budou ráda.

Levá, pravá, z rukou stříška,

vejde se tam pampeliška.

A co hlava, jak ji dáš?

Hlavu pěkně narovnáš.

Nohy opři do podlahy,

ať máš krásně čisté tahy.

A s lehkostí motýlí (písmenko, vlnku, čáru....) máme za chvíli.

VĚSTNÍK

MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ A MINISTERSTVA KULTURY A INFORMACÍ

Ročník XXIII. Sešit 4

Cena Kčs 0,60

10. února 1967

Metodika výchovy leváků

Zvýraznění zásady individuálního přístupu učitelů a vychovatelů k žákům a zásady respektování individuálních vlastností vyžaduje, aby byl brán zřetel na levo-ruké žáky.

Při zjišťování levorukosti se učitelé a vychovatelé opírají o sdělení rodičů (zákonných zástupců), popřípadě školního lékaře; ve složitých a sporných případech si mohou vyžádat posudek okresního či krajského logopeda.

Výchova levorukého dítěte musí být jednotná, a proto učitel a vychovatel cílevědomě podporují přednostní používání vedoucí levé ruky při všech činnostech dítěte (zvláště při výuce psaní, kreslení, a v pracovním vyučování) ve škole, mimo školu i v rodině.

Zvláštní pozornost věnují učitelé a vychovatelé těm levorukým žákům, kteří byli již přecvičení na ruku pravou a v důsledku toho byl u nich prokazatelně narušen zdravý vývoj.

Při výchově, vyučování a jakékoliv práci levorukých žáků se učitel a vychovatel řídí napříště výchovnými zásadami uvedenými v příručce prof. MUDr. PhDr. DrSc. M. Sováka „Metodika výchovy leváků“, která byla zaslána všem základním devítiletým školám.

K dosažení jednoty výchovného působení školy a rodiny uspořádá škola pro rodiče levorukých dětí po zahájení školního roku odborné semináře a konzultace.

Čj. 5642/67

Příloha C: Kostra pro strukturovaný rozhovor

Základní škola:
Vyučovaný ročník:
Počet žáků v ročníku:
Počet leváků v ročníku:
Počet let praxe:
Počet let odučených v 1. ročníku:
Lateralita učitele:

1) Informace o učiteli:

- Jaké jsou Vaše zkušenosti s leváky (oproti pravákům)?
- Jaký používáte metodický postup při výuce prvopočátečního psaní?
- Jaké pomůcky používáte pro výuku psaní?
- V čem se liší metodika nácviku psaní pro leváky od praváků?
- Předvádíte ukázkou psaní oběma pažemi?
- Měl by mít žák píšící levou rukou úlevu při hodnocení grafického písma?
- Měl jste možnost si nějakou formou osvojit metodiku prvopočátečního psaní ?
- Připravujete pro leváky písanku s předlohou na opačné straně?

2) Informace o jednotlivých žácích ve třídě, píšících levou rukou:

Žák 1:

- Sklon písma?
- Způsob držení psací potřeby?
- Vyhnaněná/nevyhnaněná lateralita po nástupu do ZŠ?
- Úroveň psaní – hodnocení písemného projevu?
- Používání psacích potřeb pro leváky nebo praváky?
- Používání jiných speciálních pomůcek pro leváky?
- Diagnostikovaná porucha?
- Výjimečnost žáka v nějaké oblasti?
- Celkové hodnocení – škála 1- 5 (hodnocení dle klasické klasifikace ve škole)

Příloha D: Předpis věty k opisu

Zdena, Jirka a Dana mají
rádi sýr.

Příloha E: Zastoupení leváků a počtu tříd jednotlivých ročníků ve výzkumu

Ročník	Četnost tříd	Celkem žáků	Z toho leváků	Z toho leváků v %
1. ročník	13	331	37	11,1
2. ročník	2	48	6	2,8
3. ročník	5	132	16	21,2
4. ročník	3	78	6	4,7
5. ročník	4	96	14	13,4
Speciální třída	1	7	3	42,8
Celkem tříd	28	692	82	11,8